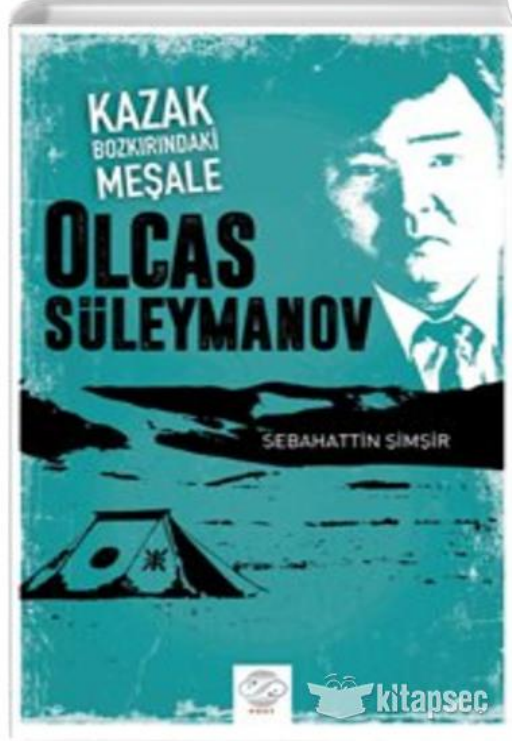

Kitap Tanıtımı/ Book launch/ рецензия

Yazar

Sebahattin Şimşir,

Eser Adı

Olcas Süleymanov,

Post Yayını , İstanbul 2020, X + 112 s.,

ISBN – L3 : 978-605-7682-19-2

Ceren Karpuz*

ORCID: 0000-0002-3172-3362

Olcas Süleymanov, 1936 yılında Kazak Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde doğmuş olup, Kazakistan Türklerindedir. Babası Ömer bey Kızılordu'da subay olup, Olcas Süleymanov doğmadan dört gün önce bir çatışma

* *Yüksek Lisans Öğrencisi, Balıkesir Üniversitesi Tarih Bölümü E-Mail: cerenkarpuz96@gmail.com*

sırasında ölmüştür. Annesi Fatma hanım ise, eşinin kaybettikten yıllar sonra Kazak gazeteci Abdül Ali Bey ile dünya evine girmiştir. Abdül Ali Bey, Olcas Süleymanov'un yetişmesinde ve kariyerinde çok önemli bir yere sahiptir.

Üniversite hayatında Kazak Devlet Üniversitesi'nde Jeoloji bölümüne başlamış ve burada edebiyata hatta şiire ilgilenmiştir. Sonrasında Moskova Edebiyat Enstitüsüne ve 1958'de Gorki Edebiyat Enstitüsüne devam etmiştir. İlk kitabı 'Argamak Atları' da bu yıllarda Yazuşu yayınevine gönderilmiş, fakat yaptığı bir kürsü konuşmasından sonra okuldan çıkarılınca bu eserin basımı durdurulmuştur.

Pravda gazetesinin edebiyat sayfasında çalışarak geçimini sağlamaya başlamıştır. Bu gazetede gazetenin yazı işleri müdürünün verdiği bilgi neticesinde Yuri Gagarin'in uzaya gidişini konu alan 'İnsanoğluna Eğil Yeryüzü' şiiri basılmıştır ve onu Sovyetler Birliği çapında meşhur olmuştur. Öyle ki Kazakistan Komsomol teşkilatının ödülünü almıştır. Basımı durdurulan 'Argamak Atları' kitabı hemen basılmış ve üniversite eski öğrencisinin kaydını yenilemiştir. İlk edebi eserlerinde göçebe Kazak Türklerine ve Kazak tarihine yer vermiştir. Bu esnada antropoloji ve tarihe yönelmiştir. Yayınladığı 'Az i Ya' isimli eseri tarihe ve ideolojiye aykırı bulunduğu tepkiyle karşılanmıştır. 1990 yılında ilk defa I. Türk Halkları Kongresi'ni düzenlemiş ve Kurucu üyesi olmuştur. İlerleyen yıllarda sinema sektörüne de ilgi duymuştur.

Argamak Atları, Gönlü Mutlu Edecek Ne Var? , Chicago, Doğu Bilimleri Müzesi, Niagara'da Gece, Bozkırlı Çocuğu Richard gibi eserlerde kendisini halkının yüzyıllardan beri süregelen kültürel geleneğin mirasçısı olarak görmüştür. Tarih konusundaki eserlerinden birine *Fısıltı* adını vermiştir.

Giriş kısmından sonra gelen 6 başlıktan oluşan eserde, sırayla şu konular yer almaktadır.

1. Olcas Süleymanov;¹ Bu kısımda Olcas Süleymanov'un doğduğu şehir, ailesi ve eğitim hayatı hakkında bilgi verildikten sonra anı-düşüncelerine yer verilmiştir. Ayrıca Olcas Süleymanov'un eğitim hayatında tanıdığı arkadaşlarının kendisi hakkında söyledikleri bilgilere de yer almıştır. Edebi kimliğinden, yazdığı eserlerinden bahsedilmiş ve yazdığı şiirlerinden bilgiler verilmiştir. Kişiliği,

---

¹ Sebahattin Şimşir, *Olcas Süleymanov*, İstanbul: Post Yayını, 2020, 19-41.

yaşam tarzı ve düşünce hayatı da bu başlık altında önemli bir yer tutmaktadır. Son olarak çalıştığı işler, getirildiği önemli görevler ve makamlar hakkında bilgiler verilirken, Kazak coğrafyasındaki önemi üzerinde durulmuştur. Tüm başarılarına ve emeklerine rağmen övgü ve ödül beklemeyen, bilge ruha sahip Olcas'ın, Kazak gazetelerinin bazıları tarafından asılsız suçlamalara ve eleştirilere maruz kaldığına da değinilmiştir.

2. Olcas ve Tarih;² Bu kısımda Olcas Süleymanov'un dil ve tarih araştırmacısı kimliği üzerinde durulmuş, tarih merakına değinilirken özellikle hangi milletlerin tarihlerini araştırdığı, eserlerinde ve dergi yazılarının üzerinde durularak, sanat anlayışına ve sözlerine yer verilmiştir. Süleymanov'un gayet programlı ve belirli bir hedef doğrultusunda çalışan bir yazar oluşu vurgulanırken, Kazakistan devletinin tarihi ve coğrafyasıyla ilgilendiğine dair de bilgiler aktarılmıştır.
3. Olcas ve Bağımsız Kazakistan;³ Bu bölümde, Olcas Süleymanov'un Kazakistan'ın bağımsızlığa giden yoldaki öneminden ve manevi öncüsü oluşunun sebeplerinden bahsedilmiştir. Olcas'ın 'Kil Kitap', 'Az i Ya' isimli eserlerinden, 'İsimsiz Yükseklik' şiirine ve 'Agrumentı i Faktı' gazetesine verdiği röportajdan söz edilmiştir. Bağımsızlığın ilk yıllarında ve buhran dönemlerinde aşırı milliyetçilerin, Olcas'ı Rus yanlısı olmakla suçladığı ve sonrasında Olcas'ın *Agrumentı ı Faktı* gazetesine verdiği röportajında bu eleştirilere şaşırıp öfkelenmeden söylediği sözlerine yer verilmiştir.
4. Olcas ve Rusya; Bu bölümde, Olcas'ın Rusya için yazdığı sözlerden bir kesite yer verilmiş olup, onun Rus edebiyatını ve Rus halkını sevgisinden, saygısından söz edilirken, diz çökerek sevgi gösteremeyeceği sözü vurgulanmıştır. Aynı zamanda da Kazak edebiyatında da bilinçli bir şekilde ilerlediği açıklanmıştır.
5. Olcas, Şair ve Şiir;⁴ Olcas Süleymanov'un 27 Ocak 1989 yılında Pravda gazetesinde çıkan *Dağları Küçük Düşürmeden Bozkırı Yüceltme* isimli makalesi ele alınmış ve irdelenmiştir. Dahilerin manevi mirasçısı olan Olcas için; L. N. Martynov'un 'doğuştan dilbilimci, okuldan jeoloji mühendisi ve Tanrı'nın lütfundan şair' sözüne yer verilip, Olcas Süleymanov hakkında söylenen sözler derlenmiştir. Doğulu milli şiirleri için dayanağı Rus şiirini kendi içinde bulduğu

² Şimşir, *Olcas Süleymanov*, 19 -41.

³ Şimşir, *Olcas Süleymanov*, 61-64.

⁴ Şimşir, *Olcas Süleymanov*, 65-82.

belirtilen Kazak şair ve yazarın - diğer Kırgız ve Kazak yazar ve şairlerin anadilleri yanında Rusça yazdığı gibi - Rusça yazdığı ifade edilmiştir.

6. Olcas'ın Eserleri ve Yaşanan Tartışmalar;⁵ Bu bölüm kendi içerisinde 3 başlığa ayrılmıştır. İlk başlığı *İnsanoğluna Eğil Yeryüzü*'dür. Bu şiirin yazılış nedeni ve sonuçları üzerinde yeniden hatırlatmalar yapılmıştır. Olcas'ın çalıştığı gazetenin genel yayın yönetmeni Fyodor Boyarski'nin, 11 Nisan 1961 yılında Olcas'tan 12 Nisan günü ilk defa insanoğlunun uzaya fırlatılacağı bu özel gün için bir şiir yazmasını istemesi ve öbür gün basılacak nüshada yer alacağını söylemesi üzerine, Olcas'ın yazdığı bu şiirin Sovyetler Birliği çapında şöhreti yakalamasına sebep oluşu ve tarihi bir ana tanıklık etmesi ve bu ana herkesten önce ölümsüzlük kazandırmasının onu bu destanın bir parçası yaptığı ifade edilmiştir.

İkinci başlık ise *Az i Ya, Kil Kitap ve Yazının Dili*'dir ve bu başlık altında ilk olarak *Az i Ya* eserinin ortaya çıkışı hakkında bilgiler verilmiştir. Olcas edebiyat enstitüsünde okurken Prof. Sidelnikov'un ona 'Rus Edebiyatı'nda Türkizim' konulu ödev verışı ve bu kitabın ortaya çıkışı sonrası Sovyet gazetecilik tarihinde kariyerinin alt üst edilmeye çalışılması hatta kitaplarının toplatılması, radyo ve televizyon programlarının imha edilmesi kararı alınmasına değinilmiştir. Fakat çoğu radyonun, edebiyat ve radyo stüdyosunun bu karara uymadığı hatta Süleymanov'un tüm kayıtlarını muhafaza ettiklerine dair eklemeler yapılmıştır. Bu kısımda Olcas'ın kitabı üzerine Moskova İlimler Akademisi Dil ve Edebiyat Şubesi toplantılarında yapılan görüşmelerine değinilmiştir. *Yazının Dili* adlı eserinin ise bu olaylardan 13 yıl sonra basıldığı üzerinde durulmuştur.

Üçüncü ve son başlık ise *İgor Alayı Destanı*'dır. Rus edebiyatının ilk kaynağı sayılan bu abidenin, Rus edebiyatının şekillenmesini sağladığından bahsedilip, bu başlık altında ilk olarak bu destanın tarihçesi hakkında bilgi verilmiştir. Olcas'ın *Az i Ya* isimli eserinin ilk bölümünü bu destan unsurlarının oluşturmakta olduğu ve Olcas'ın, Türk tarihi ve lehçelerinin bilinmesiyle *İgor Alayı Destanı*'nin karanlık noktalarının anlaşılacağı sözü vurgulanmıştır. Özellikle destanda Olcas'ın bulduğu 'Koşsey' kelimesinin Türkçe kökenli olduğunu kanıtlamasının önemi üzerinde durulmuştur.

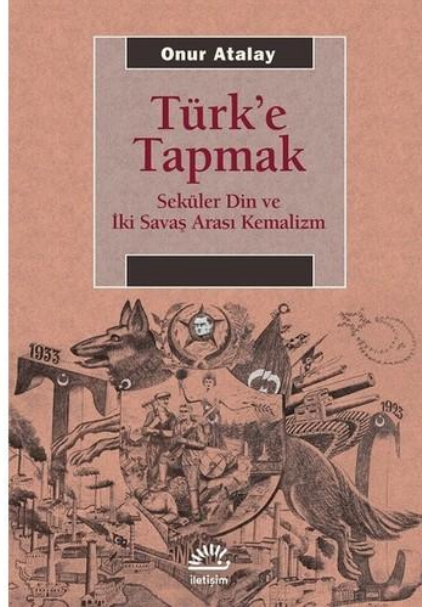
⁵ Şimşir, *Olcas Süleymanov*, 83-107.

Olcas'ın bu destan üzerine yazdığı *Mavi Karanlıklar ve Parlayan Şimşekler* makalesinden de söz edilmiştir. Diğer yandan destanda geçen Got kızlarının şarkı söyledikleri kısmı için bahsedilen Got kızlarının Kıpçaklar olduğunu savunması ve pek çok *İgor Alayı Destanı* araştırmacılarının da aynı fikirde oluşuna değinilmiştir. Onun bu kadar kesin konuşmasının sebebinin, Türkçe konuşan biri olarak iki dile de hakim oluşundan kaynaklandığı belirtilmiştir. Son olarak *İgor Alayı Destanı*'nın 800. Yılı dolayısıyla Komünist dergisinde (1985, No:10) yayınlanan makalelerin bir tartışma sürecinde bir kırılma noktası başlattığı ve bu alanda uzman olan Bilimler Akademisi asli ve muhabir üyeleri yanı sıra profesörlerle birlikte dergide Olcas Süleymanov'un imzasının da yer aldığı belirtilmiştir. Zhaniya Urankaeva'nın 'bir ulusun gücü cephaneliklerde değil, bir ulusun gücü kütüphanelerdedir. Olcas Süleymanov'da eserleri ile kütüphaneleri dolduran, yazdıkları ile hafızaları nakşeden bozkırda sönmeyen bir ateştir.' sözüne yer verilmiştir.

Sonuç kısmında; yazar Sebahattin Şimşir, Kazakistan topraklarında 4 yıl yaşayıp, Olcas Süleymanov'un birkaç kez elini sıkma bahtiyarlığını yaşadığını dile getirip, bu eseri yazmanın onun bir vefa borcu olduğunu belirtmiş olması da taktire şayan bir husustur.

Kaynaklar

ŞİMŞİR,S., *Olcas Süleymanov*, İstanbul: Post Yayın, 2020.

Türk'e Tapmak Seküler Din ve İki Savaş Arası Kemalizm,

İletişim Yayınları, İstanbul 2018,

360 sayfa

Ulaş Töre Sivrioğlu*

ORCID: 000-0001-8018-1865

Türk'e Tapmak kitabı genel olarak Osmanlı Devleti'nin çöküşünün ardından Cumhuriyet rejiminin Türk insanına yeni bir "kutsal paradigma" hazırlama süreci ve bu sürecin bazı sonuçları üzerinde duruyor. Yazar, "İslâm'ın gündelik hayatta görünürlüğünü giderek yitirmeye başladığı" Erken Cumhuriyet yıllarında İslâm-Osmanlı geleneği yerine Türk tarihi ve kimliğinin geçirildiğini ve bu kimliğin kutsallaştırılarak Türk milliyetçiliğinin âdeta "seküler bir din" olarak kurgulandığını savunuyor. Ardından Tek Parti rejiminin giderek otoriterleştiğini, bu otoriterleşmenin Türk kimliği ve devletini, en sonunda da onun kurucusu olan M. Kemal Atatürk'ü mitleştiren bir aşamaya vardığını ve Atatürk'ün "seküler bir din haline gelen" Kemalizm'in "yaşayan Tanrısı" olarak algılanmaya başladığını belirtiyor.

* Dr., Misafir Öğretim Görevlisi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Email: toresivrioglu@ hotmail.com

Kitap geniş bir dönem kaynakçasına sahip olmasına rağmen, yazarın dönemin kendisini, tartışmanın tüm taraflarıyla birlikte yansıtma ihtiyacı duymadığı ve başlangıçta hedef olarak belirlediği metinleri özenle seçtiği görülüyor. Yazarın kendisi de *Önsöz* bölümünde Kemalizm'in sadece "seküler bir din" olarak görülemeyeceğini, bu dönemde de M. Kemal'i kutsallaştırma çabalarını yanlış bulan çok sayıda ismin var olduğunu kabul ediyor. Hatta savunulan tezin aleyhteki örneklerinin kitapta yer almamasının, kitabın bir eksikliği olarak görülebileceğini de kabul ediyor; ancak kitabın "makul sınırlar içinde tutulması ihtiyacıyla" bu yönüme başvurulduğunu belirtiyor.

Tek taraflı örneklerle "kendi kendisini kanıtlayan" bir tezle karşılaşacağı önceden bilgilendirilen okuyucu böylece belirlenmiş bir hedefe yönelik seçilmiş metinlerin arka arkaya sıralanmasıyla "Kemalizm'in 1930'larda âdeta bir din haline geldiğine ve M. Kemal'inde bir yaşayan tanrıya dönüştüğüne" ikna edilmeye çalışılıyor. M. Kemal'i tanrılaştıran metinlerin yazarları arasında dönemin romantik eğilimli edebiyatçıları ve sistem içerisinde yükselme beklentisi olan pragmatist bazı isimler dikkat çekiyor. Her dönemde benzer örneklerine rastlanabilen bu tür eğilimler ilginç biçimde Kemalizm'in doğasının bir sonucu gibi gösteriliyor. Böylece yazar, aslında tarihimizde asırlar boyunca izini sürebileceğimiz "kişiye tapınma eğiliminin" "M. Kemal kültüründen doğduğunu ve bu kültürün de merkezden çevreye dayatılan bir proje gibi örüldüğünü" iddia ediyor. Cumhuriyet döneminde M. Kemal Atatürk kültürünün oluşumunda, halkın da belli bir rolü olup olmadığı hususu kitapta kendisine hemen hiçbir yer bulamıyor. Netice olarak bir ulusun varlık-yokluk mücadelesine önderlik etmiş bir figürün sadece edebi elitlerin çabasıyla "kültleşmeyeceği" bu eğilimin mutlaka halk katmanlarının arasında da bir karşılığı olması gerektiği olgusu bu çalışmada yer almıyor. Oysa Mustafa Kemal kültürü üzerine yapılan bir inceleme, Mustafa Kemal için yazılan anonim türküler, şiirler gibi folklorik öğeleri de içermeliydi. Ancak "kültürün tepeden inme bir şekilde inşa edildiğinin" kanıtlanması adına konunun folklorik boyutunun tamamen es geçildiği görülüyor.

Böylece yazara göre M. Kemal kültürü salt okul kitapları, piyesler, marşlar, büstler vb. ile yukarıdan inşa edilmiş bir "kurgu" görünümü kazanıyor. M. Kemal kültürünün (yazarın deyiimiyle halkın yeni afyonunun) oluşumunun kökenleri incelenirken, Osmanlı'dan kalan mirasın, halkın asırlar boyunca bir şekilde devletin, padişahın dolayısıyla da halifenin etrafında inşa edilmiş geleneksel kültürün etkisinin hiç incelenmemiş olması da kitabın bir diğer eksikliği olarak görülebilir. Yazar Osmanlı mirasından gelen kişi kültleştirilmesi geleneğini öylesine yok sayıyor ki, günümüzde de etkileri devam eden kişi kültleştirilmelerinin kaynağı ve ilk örneği (*prototip*) olarak (yazarın deyiimiyle ilk afyon) kararlı biçimde M. Kemal kültürünü işaret ediyor.¹ Oysa Türk tarihinde büyük liderler etrafında kurulan kültürleri incelemek için İslam öncesi

¹ Onur Atalay, *Türk'e Tapmak, Seküler Din ve İki Savaş Arası Kemalizm*, İstanbul: İletişim, 2018,15.

Hakanlıklardan başlatabilecek yeterince kaynak bulunmakta. Elbette modern anlamda bir kültürün doğumu için daha geç asırlarda prototip aranabilir; ancak bu durumda bile kişi kültürünün Mustafa Kemal'i önceleyen örneklerinden (örneğin II. Abdülhamid veya Enver Paşa gibi) hiç söz edilmemesi araştırmanın başka bir zayıf noktasını temsil ediyor.

Dünya genelinde dinlerin geri çekilişi ve Nazizm, Faşizm ve Bolşevizm gibi “siyasi-seküler dinlerin” onların yerini aldığını savunan iki bölümün ardından yazar, üçüncü bölümde “tüm totaliter sistemlerin birbirleriyle fikir alışverişi içinde olduğunu, en zıt görünen totaliter rejimler arasında bile büyük benzerlikler bulunduğunu” savunuyor. Ardından Kemalizm'i de “bir tür totaliter rejim” olarak kabul ederek, yukarıdaki teorinin doğrulanması gereği Kemalizm ile Nazizm, Faşizm ve Sovyet Komünizmi arasında kendince seçtiği bazı benzerliklere odaklanıyor. Siyasal sistemlerin tanımlanmasında benzerliklere değil; farklara hatta nüanslara odaklanması gerektiği halde² yazarın bunun tersine hareket etmesiyle okuyucu Nazizm, Faşizm, Komünizm ve Kemalizm'in neredeyse aynı saiklerle hareket eden ideolojiler olduklarına “ikna” edilmeye çalışılıyor.

Buradaki “ikna” çabası gerçekten de kitabın en zayıf bölümlerinden birini temsil ediyor. Yazar Stalin, Mussolini, Hitler gibi totaliter liderlerin birbirlerine yaptıkları övgü dolu konuşmalardan örnekler veriyor. Sonra “bütün totaliter liderler birbirleri için övgü dolu sözler söylemiştir” önermesini doğal olarak bu totaliter liderlerin M. Kemal'e yaptıkları övgü dolu konuşmalarla kanıtlanma yoluna başvuruyor. Formel mantıkla ifade edersek ($A=B$, $B=C$ ise o halde $A=C$). “Bu formel düşünce yalnızca kendi kendisiyle salt özdeşliği temel alır. Hegel'in deyimiyle formel mantıkta düşünce düşünülen nesneyle âdeta hiçbir ilişkiye girmeden ayrı bir mecrada akar”.³ Böylece okuyucu M. Kemal'in de “birbirine övgüler düzen bu totaliter liderlerin saygı duyduğu; hatta örnek aldıkları bir totaliter lider figürüne dönüşmesine “ikna” olmaktadır. Yazar bu kanıyı güçlendirmek için Hitler ve Mussolini gibi isimlerin M. Kemal'e olan “hayranlıkları” ve övgüleri üzerinde özellikle durmaktadır. Sanki Mustafa Kemal, çağdaşı olan tüm liderlerce (Lord Curzon, Venizelos, Roosevelt vb.) övülmemiş gibi...

Yazarın oldukça önem verdiği bu övgüler bilimsel olarak ne ifade etmektedir? Hitler ve Mussolini kendi çağlarında ortak noktaları bulunmayan hatta düşmanları olan devlet adamlarına da övgüler düzebilmiş isimler. Nasyonal-Sosyalistlerin kendi davalarını başarıya ulaştırmak adına, Bach ve Mozart gibi Alman hümanizminin sembol isimlerini sahiplenmeye çalıştıklarını biliyoruz. Hitler'in İngiliz savaş karşıtlarını, Balkan ve Sovyet Müslümanlarını, Filistinli

---

² Aksi halde sosyal bilimci çalışamaz hale gelir, Marksizm de Faşizm de totaliterdir o halde aralarında fark yoktur, sosyalizm de kapitalizmde sanayi toplumuna ait sosyo-ekonomik modellerdir o halde aralarında fark yoktur, İran, Suudi Arabistan ve Vatikan teokratik devletlerdir o halde aralarında fark yoktur vb.

³ H. Lefebvre, *Diyalektik Materyalizm*, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2017, 13.

Arapları, Sovyetler Birliği'nde ki Troçkist muhalefeti vb. destekleyen söylemlerde bulunduğunu da biliyoruz. Bu durumda yazarın, Hitler'in Atatürk'ü öven sözler sarf etmesine yüklediği özel anlamların tarihsel olarak bir değeri olduğunu söylemek zordur. Ancak konu bağlamından kopuk incelendiği için *Türk'e Tapmak* kitabında Nazilerin Kemalizm'e özel, benzersiz bir ilgisi varmış gibi yansıtıldığını da söyleyebiliriz. Öte yandan "bütün totaliter liderler birbirleri için övgü dolu sözler söylemiştir" önermesi öne sürüldüğüne ve Atatürk de bir "totaliter lider" olduğuna göre O. Atalay'ın çalışmasında doğal olarak Atatürk'ün de Hitler ve Mussolini hakkında söylediği olumlu birkaç sözü bulmayı umuyoruz. Ancak bu sözlere rastlayamıyoruz. O. Atalay bilimsel bir kitapta asla olmaması gereken bir sübjektif tutumla duygularını ele veriyor ve "Şaşırtıcı biçimde, İtalyan ve Alman liderlerin kendisi hakkındaki müspet kanaatlerini Atatürk onlar hakkında paylaşmıyor gibidir"⁴ cümlesiyle Hitler ve Mussolini'nin kendisi hakkındaki övgü dolu cümlelerine Atatürk'ün karşılık vermemesine olan "şaşkınlığını" dile getiriyor.

Yazarın bu duruma neden şaşırdığını anlayabilmek zor... Atatürk'ün Mussolini ve Hitler'i büyük bir tehdit unsuru olarak gördüğü, tarihçiler (hatta ortaokul öğrencileri) tarafından aşına olunan bir husustur. Özellikle de İtalya'nın Türkiye'nin toprak bütünlüğüne yönelik talepleri ve Atatürk'ün Mussolini'nin savaş çıkartkanlığı konusundaki söylemleri, İtalyan-Alman saldırganlığı karşısında Balkan Antantı'nı kurmak için harcadığı çaba hatırlandığında yazarın neden böylesi bir "şaşkınlık" içine girdiğini anlamak daha da zorlaşmaktadır. Zaten ilginç biçimde Kemalist rejim ile İtalyan Faşizmi ve Nazizm arasındaki benzerliklerin sıralandığı çalışmada, ne Balkan Antantı ne de Nazilerden kaçan bilim insanlarına sahip çıkılmasından söz edilmektedir. Bunun yerine seçilmiş alıntılarla bir takım kişilerin şahsi görüşlerinden yola çıkılarak Atatürk Türkiye'si ile Hitler Almanya'sının ne kadar birbirlerine benzediği kanıtlanmaya çalışılmıştır. Burada da yazar bilimsel tavırlara riayet etmeden alıntılarını sadece 1939-1940 yılları arasına odaklıyor ve Mahmut Esat Bozkurt gibi isimlerin Hitler'i öven ve onun başarısının arkasında Kemalizm'den kopyaladığı sistemin yattığını savunan yazılarını kanıt olarak gösteriyor. Bilindiği üzere savaş öncesinde Mussolini ve Hitler genel olarak "saygın liderler" olarak görülmekteydiler. Özellikle Hitler, ülkesini ekonomik yıkımdan kurtarıp ayağa kaldıran, Avrupa'da statükoyu korumaya çalışan bir siyasetçi olarak kabul ediliyordu ve Nobel Barış ödülüne dahi aday gösterilmişti. Bu açıdan Mahmut Esat Bozkurt gibi yazarların yanılgılarından yola çıkarak⁵ Kemalizm-Faşizm yakınlığının kanıtlanmaya çalışılması çokça başvurulan ama bilimsel olmayan bir yöntem olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca M. E Bozkurt örneğine karşılık Atalay'ın tüm dünyanın Hitler'e övgüler düzdüğü bir dönemde M. Kemal Atatürk'ün Nasyonal-Sosyalizmi bir tehdit olarak algılamasını,

⁴ Atalay, *Türk'e Tapmak*, 64.

⁵ Atalay, *Türk'e Tapmak*, 65.

kimsenin o dönemde önemsemediği Yahudi meselesinin nereye doğru gittiğini sezmesini ve Almanya'dan kaçmak zorunda kalan Yahudi bilim insanlarına sığınma hakkı vermesi gibi örnekleri de çalışmasına alması gerekirdi. Ayrıca Mussolini'nin Eski Roma İmparatorluğunu, Hitlerin de III. Reich'ı kurma teşebbüslerine rağmen neden Atatürk'ün Osmanlı sınırlarını yeniden ihya etmek yerine dış politikada barışçıl siyaset izlemeye özen gösterdiğine de değinilmesi gerekirdi. Ancak anlaşılan bu örnekler verildiğinde Hitler Almanya'sı ile Kemalist Türkiye arasında kurulmak istenen benzerlik teorisi zarar göreceğinden yazar bu yolu tercih etmemiş gibi görünüyor.

Yazar Nasyonal-Sosyalistlerin laiklik uygulamasının da Kemalistlerden kopya edildiğini iddia ediyor: *“İtalya ve Almanya'daki siyasetçilerin de Mustafa Kemal'in dine ve dindarlara muamele tarzından ve toplumu değiştirme noktasındaki cesaretinden bir şeyler öğrenmiş olabilecekleri iddia edilebilir. Özellikle de Naziler söz konusu olduğunda etki son derece açıktır.*⁶ Ardından tüm dönem diktatörlerinin ruhban karşıtı olduğu vurgulanıyor: *“Mustafa Kemal tıpkı Lenin, Stalin, Hitler veya Mussolini gibi “ifrat” (abç) derecesinde ruhban karşıtıydı, bundan şüphe yok”*⁷. Yazar bu cümlede niçin Voltaire, Rousseau, Robespierre veya Jan Jaures gibi ruhban karşıtı düşünür ve siyasetçileri değil de Lenin, Stalin, Hitler ve Mussolini örnekleri vermeyi tercih ediyor? Aydınlanma sonrası Batı; hatta Uzak Doğu dünyasının ortak bir tavrı olan “ruhbanların siyaset dışına itilmesi” eğilimi neden sadece totaliter rejimlerin tavrıymış gibi gösteriliyor? Bunu anlayamıyoruz. Daha da ötesi Fransız devrimi etkisinde büyüyen kuşağın bir parçası olarak, Fransızca eğitim alan ve Aydınlanmacı düşünürlere ait yüzlerce Fransızca kitabı okuduğunu bildiğimiz M. Kemal'in, Fransız Devrimi geleneği yerine Mussolini-Hitler-Stalin'in siyaset dünyasına biraz da zorlama yöntemlerle dahil edilmeye çalışılmasının maksadı ne olduğunu anlayamadığımız gibi.

Üstelik Mussolini ve Hitler'in “ifrat” derecesinde ruhban karşıtı olduğu iddiası da hangi tarihi belgelere dayandığını yazar bize belirtmiyor. Her iki liderin de Papalıkla kurdukları olumlu ilişkiler düşünüldüğünde bu “ifrat derecesindeki” karşıtlık konusunun sanıldığı kadar basit olmadığını söyleyebiliriz. Katolik Kilisesi Hitler'in “komünizme olan savaşında” daima onun arkasında duran bir müttefikiydi. Hitler'in Kudüs Müftüsü el-Hüseyni ile kurduğu ittifak Nasyonal-Sosyalistlerin gerektiğinde Müslüman “ruhbanlarla” da temas içinde olduğunu göstermektedir. Stalin'in bile II. Dünya Savaş'ı esnasında Büyük Petro'nun lağvettiği patriklik makamını yeniden tahsis ettiği hatırlandığında “ifrat derecesinde” bir ruhban düşmanlığı yerine ruhbanları siyasetlerine dahil etmeye ve onlar üzerinde otorite kurmaya uğraşan pragmatik liderlerle karşı karşıya olduğumuz daha net görülür.

⁶ Atalay, *Türk'e Tapmak*, 68.

⁷ Atalay, *Türk'e Tapmak*, 90.

Yazarın M. Kemal'in düşünce dünyasını Nasyonal-Sosyalistlerle ortaklaştırma çabası metin boyunca sübjektif yorumlarla devam ediyor. Örneğin "Mustafa Kemal ve İman" başlıklı bölümde aynen şu cümle kullanılmaktadır: "*Mustafa Kemal'in Nazileri hatırlatır tarzda doğa'yı takdis ettiği ifadeleri mevcuttur. Türk'ün dinini tabiat olduğunu düşünür*".⁸ Eski kültürlerin doğaya tapındığını düşünmek ve bu konuya ilgi duymak bile yazara Nazileri hatırlatmaktadır. Oysa aynı metni şu şekilde yazmak da pekâlâ mümkündür: "*Mustafa Kemal'in Beethoven'i hatırlatır tarzda doğa'yı takdis ettiği ifadeleri mevcuttur*".⁹ Doğanın takdis edilmesi meselesinin bütün bir hümanist miras göz ardı edilerek nasıl ve ne şekilde Nazilerin tekeline terk edildiğini anlayabilmek zordur? Buna karşın zorlama ve seçkici benzetmelerin metin boyunca sonu da gelmiyor. Daha ileride şu cümleleri okuyoruz. "*Kemalist rejimin dine yaklaşımı da özellikle Nazilerinki ile paralel yürür. Nasıl ki Naziler uzun süre akılcı, bilimsel milliyetçi bir Hıristiyanlık (pozitif Hıristiyanlık) üretmek istemişlerse, Cumhuriyet de ...epey bir müddet medeni ve millî bir İslâm fikriyle işgal etmiştir. Hitler'in 1940'tan sonra "pozitif Hıristiyanlık" vurgusunu, dinin yerini alacak ve Nazileştirilmiş bilim ile desteklenecek bir ırkçılık lehine terk etmesine veya giderek dozunu arttıran din karşıtı tavrına benzer şekilde, Mustafa Kemal de İslâm'da reform fikrinden, dini seküler bir milliyetçilik ile ikâme etme fikrine doğru kaymış gözüküyor.*"¹⁰

Bu iddialı paragrafın ardından Hitler'in din ve Hıristiyanlık hakkındaki tek bir cümlesine bile yer vermeyen yazar, sadece iki rejim arasındaki din siyaseti arasındaki benzerliğin "su götürmez olduğunu" vurgulamakla yetiniyor.¹¹ Böylece hiçbir örnekleme dayanmadan "Hitler ve Atatürk'ün din konusunda benzer görüşlere sahip olduğu" çıkarımına katılmamız ve başka bir deyişle "Türkiye'de laiklik siyaseti ile Nazilerin din siyasetinin benzeştiğini" kabul etmemiz bekleniyor. Eğer bu "benzerlikten" ilk aşama olarak "akla dayalı bir din inşa etme çabasını" anlıyorsak, bu çabanın -herkesin bildiği üzere- Hitler'den çok önce Luther'le başlayıp Robespierre, Hegel, hatta Luther'e kadar geri giden eden çok uzun bir hikâyesi olduğunu okuyucuya hatırlatmamız gerekmektedir. Bu açıdan "akla uygun bir din inşa etme çabasının" yazara neden sadece Nazileri hatırlattığını anlamak mümkün değildir. Üstelik Nazilerin "akla uygun bir din veya siyaset" peşinde koştuklarını dair yazar bir kanıt göstermiyor. Tam aksine Nazilerin Katolik Kilisesi ve papalıkla olan yakın bağları haricinde Nazi düşüncesi daima mistizme, büyüye, ezoterizme de açık bir muhtevadaydı ve sadece bu yönüyle dahi Nazi ideologlarının düşünce tarzı Kemalist rejimden hayli farklıydı. İkinci olarak dinde reformdan vazgeçip onun yerine seküler milliyetçi bir ideoloji geçirme konusunda da

⁸ Atalay, *Türk'e Tapmak*, 91.

⁹ İsteyen her yazar bu türden illiyet bağı olmayan kümelenmeler yapabilir. Örneğin Hitler de Stalin de sinema tutkunuydular. Stalin de Churchill de sabahın ilk ışıklarına kadar uyumadan çalışmayı severdi, Gandhi de Hitler de alkol kullanmazdı vb.

¹⁰ Atalay, *Türk'e Tapmak*, 92-93.

¹¹ Atalay, *Türk'e Tapmak*, 95.

Naziler ve Kemalistler dünyada yalnız değillerdi. Tanrı, cemaat, kilise, mezhep kavramlarının yerini, ulus, vatan, bayrak gibi unsurların alması Nazilerden veya Kemalistlerden çok önce Fransız Devrimi'nde özellikle de Napoléon kanunlarının dünyaya yaydığı temel unsurlardı. Hatta Mustafa Kemal'in görüşlerine illaki bir paralellik aranacaksa, yazarın hemen hiç incelemediği; ancak Fransızca eğitim alan bir asker olarak Mustafa Kemal'in ayrıntılı bilgiye sahip olduğu Fransız Devrimi ve Napoléon dönemi özellikle araştırılmalıydı. Bu durumda yazar, akla dayalı bir din inşa etmek veya dini toplumsal alanını sınırlandırmak, din, mezhep veya Kilise bağı yerine vatan, yurttaşlık bilinci gibi kavramların yerleştirilmesi çabasında Kemalizm'in asıl olarak Fransız Devrimi'ni örnek aldığı görebilirdi.

Türk'e Tapmak kitabının kanımca şahsi yorumlarına kurban giden temel bölümlerinden biri de "Ortodoksinin Kurgulanışı: Türk Tarih Tezi" başlıklı kısım. Benim de doktora tezim olduğundan bu bölümü özellikle inceledim. Tezin inşasında hangi yabancı ve yerli kaynakların kullanıldığına dair hiçbir bilgi vermeyen yazar, bu Tezin tamamıyla Kemalist kadronun bir "uydurmacası" olduğunu belirtmektedir. Yazar daha da ileri giderek Türk Tarih Tezi'ni kurgulayan kişilerin de aslında bu Tez'e inanmadıklarını, "bir yalanı bilerek ve isteyerek yaydıklarını" iddia etmektedir. Hatta bu tavrın yani "*yalanla yaşamının*", "*totaliter eğilimli rejimlerin ayrılmaz bir parçası olduğunu*"¹² söylemektedir. Türk Tarih Tezi'nin, sonraki yıllarda yapılan keşiflerle bilimsel geçerliliğinin kalmadığı biliyoruz. Ancak Türk Tarih Tezi'ni inşa eden insanların "bile bile yalan söyledikleri" tamamıyla yazarın sübjektif yorumudur. Tam aksine Türk Tarih Tezi'ni inşa edenlerin Tez'in bilimselliğine yürekten inandıklarını bilmekteyiz. Nitekim Türk Tarih Tezi'nin temel bazı argümanları o dönemde bilimsel olarak dünya genelinde de geçerli kabul edilmekteydi. Sümerlerin veya Hattilerin Türk/Turani ırktan oldukları iddiası örneğin Batı ülkelerinde de ve Sovyetler Birliği'nde de kabul görmekteydi. Nitekim dünyanın çeşitli bilim kürsülerinden kendi çağının en saygın bilim insanları bu Tez'in inşası için davet edilmelerinin sebebi buydu. Davetlilerin bazıları Türk Tarih Tezi'ni kendi teorilerine yakın ve gerçekçi; bazılarıysa uzak ve hayali buldu. Zamanla Tez'in çoğu argümanı bilimsel olarak çürütüldü ve Kemalist rejimin kendisi de bu konuda ısrarcı olmadı. Bu hususlar farklı tartışma başlıklarıyla incelenebilir; ancak Tez'i inşa eden kuşağın samimiyetini sorgulamak ise farklı bir konudur. Reşit Galip'in ölüm döşegindeki son konuşmasının Etiler (Hitler) hakkında oluşunu, benzer şekilde Atatürk'ün hasta yatağında son günlerinde Ahmet Cevat Emre'nin Sümerce üzerine yaptığı çalışmalarını incelediğini herkesçe bilinmeyebilir. Ancak bu iki örnek ve sayabileceğimiz çok daha fazla benzeri Tez'i inşa eden kişilerin Türk Tarih Tezi'nin doğruluğu ve bilimsel geçerliliğine samimi biçimde inandıklarına işaret etmektedir.

---

¹² Atalay, *Türk'e Tapmak*, 212-213.

Öte yandan yazar, Türk Tarih Tezi'nden de bir Kemalizm-Nazi bağlantısı çıkarabilmektedir. Atalay'a göre Atatürk'ün *Mu Kıtası* meselesine olan ilgisi de Himmler'in okültist arkeolojiye verdiği desteğe benzemektedir.¹³ Burada doğa sevgisi meselesinde olduğu gibi bir kez daha seçilmiş benzerlikler arasında yapay ilişki kurulduğunu görmekteyiz. *Atlantis* ve *Mu* kıtası gibi kayıp medeniyetlere dair fantastik teoriler Platon'dan beri ilgi çekmekteydi ve 1930'ların dünyasında arkeolojinin en popüler konularından biri bu kayıp hayali uygarlıklarla ilgili olduğu düşünülen keşiflerdi. Hatta bu ilgi en çok İngilizce konuşulan dünyadaydı. Naziler gibi Nazilerin karşıtları da gizem arkeolojisine ve kayıp kıta teorilerine ilgilidiler. Örneğin Onur Atalay'ın ortaklık kurma tekniğini kullanarak Atatürk'ün, *Mu Kıtası* konusuna duyduğu ilgiyi Himmler yerine, Nazilerin baskısı yüzünden intihar etmek zorunda kalmış ünlü anti faşist tarihçi Egon Friedell'in (1878-1938) *Atlantis* kıtasına duyduğu ilgiyle mukayese edebiliriz.

Sonuç olarak Onur Atalay'ın *Türk'e Tapmak* adlı kitabını bilimsel bir metodla yazılmış bir tarih çalışması olarak kabul etmek zor görünüyor. Eserin daha yazarın şahsi çıkarımlarıyla inşa ettiği bir kurgusal tarih denemesi olduğu söylenebilir. Çalışmada seküler dinin inşasının oluşumundan çok Kemalist devrim ile Nazi ideolojisi arasındaki benzerliklerin "kanıtlamaya" odaklanıldığından, başlıkla içerik arasında önemli bir uçurum meydana geldiği de görülüyor. Kitapta ileri sürülen argümanların hemen her biri, tek yanlı delillere dayandırılmış ve objektif bir sunum yerine okuyucunun önceden planlanmış bir amaca yönlendirilmesi için kullanılmış. Ayrıca kullanılan dilin çoğu yerde pejoratif olduğunu da belirtelim. Sonuç olarak ciddi sayılabilecek kaynakçasına ve iddialı başlığına rağmen yazarın okuyucuya gerçekliğin yalnızca seçilmiş yönlerini yansıtan tavrı nedeniyle *Türk'e Tapmak* kaçınılmaz olarak kurgusallaşan bir tarih kitabı görünümü veriyor.

---

¹³Atalay, *Türk'e Tapmak*, 221.

Kaynaklar

ATALAY, O., *Türk'e Tapmak Seküler Din Ve İki Savaş Arası Kemalizm*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.

FRİEDEL, E., *Mısır ve Antik Yakındoğu'nun Kültür Tarihi*, çev. Ersel Kayalođlu, Ankara: Dost Yayınları, 2006.

LEFEBVRE, H., *Diyalektik Materyalizm*, çev. Barış Yıldırım, İstanbul:Sel Yayınları, 2017.

SİVRİOĞLU, U.T., *Tek Parti Dönemi Orta Asya ve Sümer-Hitit Araştırmaları*, Celal Bayar Üniversitesi, Doktora Tezi, Manisa, 2012.

Bir Çeviri Nasıl Yapılmaz? / Kitap Eleştirisi

Çeviri Kitap: Alper Uzun, Fırat Gül,
Mehmed Gazâlî Balıkesir Vilayeti Coğrafyası (1927),
Pegem Akademi Yayıncılık,
ISBN: 9786052415276,
1. Baskı, 126 sayfa, Ankara.

Bekir Derinöz*

ORCID: 0000-0002-0427-2092

1. Giriş: Mehmed Gazâlî ve “Balıkesir Vilayeti Coğrafyası (1927)” adlı eseri

Mehmed Gazâlî 1887 yılında İstanbul’da doğmuş, Bursa’da Dârü’tta’lîm ve Bürhân-ı Terakkî Okulları ile Bursa İdâdîsi ve Darülfünûn edebiyat şubesinde tahsil görmüştür. Bağdat İdâdî ve Sultânî Okulları’nda 3 yıl Türkçe, edebiyat ve tarih dersleri vermiştir. 1910 yılından itibaren öğretim işiyle meşgul olmuştur. 1927 yılında Balıkesir-

* Arş. Gör., Balıkesir Üniv., Fen-Edebiyat Fak., Coğrafya Bölümü, E-mail: bekirderinoz@balikesir.edu.tr

Erdek Öğretmen Okulu'nda edebiyat; Kız Öğretmen Okulu'nda da tarih ve coğrafya öğretmeni olarak görev yapmıştır. Kitapları, makaleleri ve şiirleri bulunan Gazâlî, o dönem Balıkesir ile ilgili önemli araştırmalar yapmıştır. Bu esnada “Balıkesir Vilayeti Coğrafyası” adlı eserini kaleme almıştır. Bu eseri yazma sebebinin de “Balıkesir’e öğretmen olarak geldiği günden beri şehri çok sevmesi ve bu şehre hizmet etme düşüncesinden kaynaklandığını” eserinde ifade etmiştir.¹ Gazâlî tarafından ortaya konulan bu eser cumhuriyetin ilk yıllarında Balıkesir ve civarının tarihî coğrafyası ve iktisadî hayatı ile ilgili bilgiler içermesi açısından önemlidir. Ayrıca eser o dönem Balıkesir’in sosyo-ekonomik durumunu ve bu durumun Osmanlı’nın son dönemindeki gelişmelerle olan ilgisini anlamak açısından da değerlidir.²

Coğrafi açıdan değerlendirildiğinde Balıkesir lokasyon itibari ile Ege, Marmara ve İç Anadolu Bölgeleri’ne açılan; tarım, ticaret, ulaşım, sanayi ve turizm gibi sektörler açısından önemli bir düğüm noktasını teşkil eden stratejik bir konuma sahiptir. Balıkesir tarihi anlamda ise geçmişten günümüze önemli bir iskân sahası olmuş, birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu nedenle Balıkesir ile ilgili tarih ve coğrafya disiplinlerini ilgilendiren Osmanlıca bir eserin günümüz Türkçesi’ne aktarılması düşüncesi sevindirici olmakla birlikte, böyle bir çalışmanın büyük bir hassasiyetle yapılması sorumluluğu bulunmaktadır. Çeviriyi hazırlayanların bu sorumluluğa ne kadar riayet ettikleri ve ortaya nasıl bir ürün çıkardıkları çalışmanın ilerleyen bölümlerinde örnekleriyle açıklanacaktır.

Bu çalışma, kendinden sonraki çalışmalara örnek teşkil edecek nitelikte olması münasebetiyle akademik ahlak gereği bir bilim adamı sorumluluğu ile günümüz Türkçesi’ne aktarılan bir tarihi coğrafya eserini incelemeyi; elde edilen sonuçları başta sosyal bilimler literatürü olmak üzere bilim dünyasına katkı olarak sunmayı ve bundan sonra yapılacak olan benzer çalışmalarda üretilecek ürünün niteliği ve geçerliliği açısından yönlendirici bir kaynak olmayı amaçlamaktadır.

2. Bulgular: Çevirisi yapılan ve yayımlanan “Mehmed Gazâlî Balıkesir Vilayeti Coğrafyası (1927)” adlı eserin detaylı incelemesi

Gâzalî’nin eseri coğrafyacı Dr. Öğr. Üyesi Alper Uzun ve tarih öğrencisi M. Fırat Gül tarafından çevrilmiştir. Bu çeviri toplam 126 sayfa olup, Dr. Öğr. Üyesi Alper Uzun tarafından kitabın çevrilmesine yönelik Balıkesir Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi (BAP) üzerinden proje desteği alınmıştır. Dr. Öğr. Üyesi Alper Uzun proje yürütücülüğünü de üstlenmiştir. Çeviri kitabın önsözünden kitabı tarih öğrencisi M. Fırat Gül’ün yayıma hazırladığı, Dr. Öğr. Üyesi Alper Uzun’un da coğrafyacı kimliği bulunan bir öğretim üyesi sıfatıyla kitaba danışmanlık ve editörlük yaptığı anlaşılmaktadır. Eserin çevrilip yayımlanmasında Balıkesir Üniversitesi BAP birimi tarafından verilen desteğin yanı sıra, bu çeviri için çeşitli kişi

¹ Nahide Şimşir, *Balıkesir Vilayeti Coğrafyası (1927)*, Ankara: Post Yayınevi, 2019, 13-17.

² Şimşir, *Balıkesir Vilayeti Coğrafyası (1927)*, 13-17.

ve kurumlarla görüşülerek çeviriye sponsor bulunduğu da yine kitabın önsözünden anlaşılmaktadır.

Çeviriyi hazırlayanlar çalışmalarında Balıkesir'in ve eserin öneminden uzun uzun bahsetmişlerdir. Fakat aynı önemi eserin çevrilmesi aşamasında maalesef göstermemişlerdir. Çeviri üzerinde yapılan detaylı incelemeler sonucunda kitabın başından sonuna, kapağından kaynakçasına kadar neredeyse tamamında görmezden gelinemeyecek kadar ciddi ve büyük yanlışlar yapıldığı; çoğu yerde metnin okunamadığı; bazı yerlerde metnin eksik kısımlarının okunamadığı için uydurma kelimelerle tamamlandığı; dolayısıyla üniversitenin BAP birimi tarafından projelendirilerek çevrilen ve sponsorlar bulunarak destek alınan bu eserin oldukça özensiz ve gelişigüzel çevrilip yayımlandığı görülmektedir.

Çeviride yapılan yanlışların sayısı oldukça fazladır (300'den fazla yanlış). Bu kadar çok yanlış kitabın anlaşılmasını zorlaştırmakta, hatta bazen imkânsız kılmaktadır. Tespit edilen bu yanlışlar çeviri kitaptaki sayfa ve satır numarasını (ilgili sayfada yukarıdan aşağıya doğru sayılarak elde edilen satır numarası) gösteren bir yanlış-doğru cetveli ile detaylı olarak açıklanacaktır. Çevirideki yanlışların listelendiği bu tabloda bazı kelimelerin yanlarına ilgili kelimenin kökenini ve nasıl okunduğunu belirtmek için Osmanlıca karşılıkları da yazılmıştır. Kelimelerin karıştırılmaması, kolayca takip edilmesi ve bulunması için tablonun en soluna eklenen bir sütun ile kelimeler numaralandırılarak sunulmuştur. Bazı kelimeler sayfalar boyunca defalarca yanlış yazıldıkları için, ilgili sayfa ve satırda tekrarlayan yanlış kelimeler aynı şekilde değiştirilmeden tablodaki yerine aktarılmıştır (Tablo 1).

No	Yapılan Yanlış	Olmaması Gereken (Doğru)	Sayfası	Satırı
1	Erkân-ı muallim	Erkek muallim	[1] (iç kapak 1)	6
2	Erkân-ı muallim	Erkek muallim	[2] (iç kapak 2)	5
3	Eseri (tekil)	Âsarı (eserler)	[3]	7
4	Hususi bir vilayet coğrafyası	Hususu bir (Balıkesir vilâyet coğrafyası) vücuda	[3]	9
5	Ahval-i tâbiyeye (yerli yerine koyma)	Ahval-i tâbiyye (tabiat bilgisi)	[3]	10
6	Mükemmil	Mükemmel	[3]	12
7	Tevzii (dağıtma, üleştirme)	Tavzih (açıklama) ³	[3]	13
8	Bi-nahabe	Bî-nihaye	[3]	13
9	Servet-i menba	Servet menba'ı	[3]	15
10	Şunu da ilave etmek isterim ki; bir milletin	Şunu da ilave etmek isterim ki; coğrafya bir milletin	[3]	16
11	Münasebetini (ilişki, ilgi)	Münâsebâtını (ilişkilerini, ilgilerini)	[3]	19
12	Mutlak (kayıtsız, şartsız,	Müteallik (ilgili) متعلق	[3]	20

³ M. Nihat Özön, *Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, Ankara: İnkılap Kitabevi, 1997, 754.

	kesin) مطلق			
13	Rakam	Erkam	[3]	24
14	16,036	16.536	1	6
15	16,036	16.536	1	7
16	Mebde tul	Mebde-i tûl (başlangıç noktası)	2	2
17	Jeoloji teşekkülâtı	Jeolojik teşekkülât	2	5
18	Süphan Dağları (Bitlis'te !!!)	Şaphane Dağları	2	9
19	Menteş	Müntehi (nihayet bulan, sona eren) منتهى	2	10
20	Perama	Pereme	2	15
21	Pileyistosen	Pleistosen	2	26
22	Sahver ⁴ -i kilsiyeye	Suhûr-ı kilsiyeye ⁵	3	1
23	Sahver-i silisiye	Suhûr-ı silisiye ⁶	3	1
24	Sahver-i gazariye	Suhûr-ı gazâriye	3	2
25	Nüve (böyle bir kelime yok)	Nevi (çeşit)	3	2
26	Sahver-i resubiyeden	Suhûr-ı rüsûbiye ⁷	3	8
27	Sahver-i resupiye	Suhûr-ı rüsûbiye ⁸	3	9
28	Zümresinin	Zümresinden	3	12
29	Sahvere	Suhûra	3	12
30	Sahvere	Suhûra	3	14
31	Sahver-i indiânın	Suhûr-ı indifâiyanın	3	16
32	Sahver-i kilsiyeye	Suhûr-ı kilsiyeye	3	21
33	Humuzet	Hâmızât (eksilik, kekrelik) ⁹	3	21
34	Sahver-i silisiye	Suhûr-ı silisiye	3	23
35	Sahver-i gazariye	Suhûr-ı gazariye	3	25
36	Beniyyeleri	Bünyeleri	3	28
37	Sahradır	Sahredir	3	28
38	Sahvere	Suhûra	3	41
39	Sahver	Suhûr	3	42
40	Sahver	Suhûr	3	43
41	Tüf barkanı	Tüf-i bürkânî	4	17
42	Tüf barkanı	Tüf-i bürkânî	4	18
43	Miyah-ı cariyenin tertibinde	Miyah-ı cariyeye-i kilsiyenin terkiibinde	4	18
44	Müstesnasız	Müstesna	5	8
45	Beyanında	Beyninde (arasında)	5	13
46	Eder	Eyler	5	13
47	Kızık	Kizik (Kyzikos)	5	29

⁴ سخور (Suhûr): Arapça sahr ve sahere'nin çoğuludur. Büyük taşlar, kayalar, maden kütleleri anlamına gelmektedir. Suhur (Tekili: Sahr): Kayalar, büyük taşlar.

⁵ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara: Aydın Kitabevi, 2013, 976.

⁶ Mehmet Kanar, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Say Yayınları, 2011, 1873.

⁷ Tortul kütle, tortul taş.

⁸ James Redhouse, *Müntahabât-ı Lüğât-ı Osmâniyye*, Ankara: TDK Yay., 2009, 668.

⁹ Özön, *Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, 421.

48	Damar Ovası	Tahir Ovası طاهر (Kapıdağ-Biga arasındaki ovanın adı)	5	30
49	Zer'iyyate	Ziraate زراعت	6	27
50	Hararet vasatı	Hararet-i vasatiyye (ortalama sıcaklık)	7	18
51	Hararet vasatı	Hararet-i vasatiye	7	19
52	Şimal şarkı	Şimal-i şarkî (kuzey doğu)	8	2
53	Şimal şarkı	Şimal-i şarkî	8	6
54	Şimal-i garbiyeye tebdil	Şimal-i garbiye (Karayele) tebdil	8	8
55	Yağmur bir deniz	Yağmur birdenbire	8	9
56	Sürat vasatileri	Sürat-i vasatiye	8	12
57	Zeriyate	Ziraate	8	18
58	Sath-ı mailesinde dir	Sutûh-ı mailesinde dir	9	9
59	Şimal ve şarki ve garbi	Şimal ve şimal-i şarkî ve garbî	11	14
60	İrtifa-yı haizdir	İrtifa'yı haizdir	12	8
61	Avonya	Avunya	14	8
62	Avonya	Avunya	14	9
63	Cenub-ı garbinden	Cenub-ı garbiden ¹⁰	14	9
64	Badeha	Badehu	14	10
65	Binaenaleyh (bunun üzerine)	Beynelahali (halk arasında)	14	13
66	Bir satır eksik (muhtemelen çevrilemediği için atlanmış)	Bu nehir pek az masrafla küçük gemilerin seyr-ü seferine müsaid hale getirilebilir.	14	15
67	Gider	Girer	14	23
68	Karasu	Karadere (Manyas'ta)	15	7
69	Kinli	Geyikli (Dağı)	15	9
70	Mevadın	Mevâddin	15	16
71	Abulyond Gölü	Abulyund Gölü (Apolyont)	15	19
72	Bunun	Bugün	15	17
73	Mana	Mani (engel)	15	26
74	Belkiz	Belkis	16	3
75	Eyüp	İbiller	17	7
76	Tahar Ovası	Tahir Ovası	17	9
77	Perama	Pereme	17	18
78	Mensıbları	Mansıblarını	17	19
79	Eyler	Eder	17	20
80	Narlıkuyu	Narlı Köyü	17	21
81	Papazlı	Papaslı	17	23
82	İştigaller	İtikaller (girintiler) ¹¹	17	29
83	Şube-i ceziresinde	Şib-i ceziresinde (yarımada)	17	33
84	Kapsül	Kapsala قاپسالا	18	8
85	İnkidaa	İnkita'a	18	22

¹⁰ M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: MEB Yay., 1983, 83.

¹¹ Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2013, 745.

86	Mecmuanın	Mecmunun	19	2
87	Menbit	Münbit	19	23
88	Papazlı	Papaslı	19	12
89	Menbit	Münbit	19	19
90	Mensıbı	Mansıbı	19	22
91	Emrudabad	Amrudabad (Armutabad / Gömeç)	19	24
92	Horata	Havran'a	20	2
93	Kitab-ı el- Mesalik	Kitâbü'l- Mesâlik	20	13
94	İbn-i İshak es Tahzi	Ebû İshâk İstahri	20	14
95	İbn-i İyaz	İbn-i Ayaz	20	14
96	Kitab-el-Felayim	Kitâbü'l-Ekâlim ¹²	20	14
97	Konstantiniye	Konstantiniyye	20	17
98	Bir dakikadır	Bir değildir (tuzluluk oranı ile ilgili)	20	22
99	Tuli	Tulu	22	2
100	29 km	79 km	22	2
101	Terbindedir	Terbiindedir	22	11
102	Kız kalesi	Kız kulesi	22	15
103	Beyanında	Beyninde	22	19
104	Afaklarda	Ufuklarda	23	10
105	Fakr-u deme	Fakr'üd-dem (kansızlık)	24	9
106	Kalviyeleri	Kalevileri (alkali)	24	19
107	Fırat	Fart	24	22
108	Üç çarık mesafe	Üç çar yek ¹³ (mesafe, zaman) ¹⁴	24	23
109	Sıcak	Bikakkın (tamamıyla)	24	26
110	Eksik yazılmış	Derece-i harareti 36 santigraddır.	24	26
111	Şıhlar	Şeyhler	24	27
112	Çingırlı	Çongarlı	25	1
113	Dekar meni	Değirmeni	25	3
114	Hamız-ı Fehmi	Hâmız-ı fahmi (asit karbonik)	25	4
115	Hamız-ı Fehmi	Hâmız-ı fahmi	25	5
116	Tersibat	Teressibat	25	5
117	Taciz	Tebahhur (buharlaştırma)	25	5
118	Vüsati	Vasati ¹⁵	25	6
119	Ta'mı	Ta'amı	25	8
120	Harra	Hare	25	13
121	Mütekât'el	Mütekatı	25	17
122	Ba'deha	Badehu	25	18
123	Zevar	Züvvar (ziyaretçi)	25	20
124	Kavli	Kalevi	25	20
125	Hamz-ı fehm	Hâmız-ı fahim	25	23
126	Kalub	Kulub	25	24

¹² James Redhouse, *Turkish and English Lexicon*, İstanbul: Çağ Yay., 1992, 1781.

¹³ Saatin dörtte biri.

¹⁴ Redhouse, *Turkish and English Lexicon*, 2134.

¹⁵ Türk Dil Kurumu, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları, 1983, 1294.

127	Bildalil	Bi't-tahlil	26	19
128	Kibriyyet	Kibrit	26	28
129	Kalender	Gelendurus	27	4
130	Kalender	Gelendurus	27	14
131	Şuabatı	Şâ'bâtı (bölümler)	27	27
132	20 bin donanmalık	20 bin dönümlük	28	6
133	Çam Alağı	Çam Alanı	28	10
134	Yorucu	Yolları	28	11
135	Baslara	Balsara	28	13
136	Çam Alağı	Çam Alanı	28	15
137	Şuabatı	Şâ'bâtı (bölümler)	28	15
138	Yuksul (uydurma bir kelime)	?	28	16
139	Kara Dağ	Kazdağı	29	4
140	Mevad-ı sükkeriye	Mevadd-ı ekseriye	29	10
141	Ada Kestiği	Ada Gediği	31	5
142	Kiraz Çınarı	Kiraz pınarı	31	14
143	Şah Bacı	Şabcı	32	4
144	Ericik	Arıcık	32	4
145	Şah Bacı	Şabcı	32	10
146	Ericik	Arıcık	32	11
147	Şah Bacı	Şabcı	32	11
148	Vasatı (ortalama)	Vüsati (genişlik) ¹⁶	32	20
149	Kız dikmiş	Kızdeğme	34	8
150	Vasat	Vusat	34	13
151	Kız Dikmiş Ormanı	Kızdeğmiş Ormanı	34	21
152	Koca Dikmiş Dağı	Kocayemiş Dağı	34	22
153	Karlık Tepe	Karlı Tepe	35	3
154	Yeni	Yine	35	6
155	Hemmahduddur	Hudûddur	36	23
156	Rüsubat-ı hicriyeden	Rüsubat-ı hariciyeden	37	32
157	Okunmamış eksik cümle	Karacalara, koyu sarı renkte benek ve çubuklu yollarla müzeyyen beyaz tüylü aynı zamanda yırtıcı...	38	20
158	Tûlunda	Dolayında	38	21
159	Küsuratla	Kesretle	39	1
160	Feresiye	Ferâsiye (atgiller)	39	7
161	Bekriyesi	Bakriyesi (sığır)	39	7
162	Hayvanat-ı bekriye	Hayvanat-ı bakriye	39	8
163	Lenfavî	Nefevî (faydalı)	39	11
164	Hayvanat-ı bekriye	Hayvanat-ı bakriye	39	13
165	Böte (uydurulmuş kelime)	Botek (Rumeli ırkı)	39	13
166	Kemikleri	Kametleri (boy) ¹⁷	39	14
167	Hayvanat-ı bekriye	Hayvanat-ı bakriye	39	13
168	Hasıl olmamışlardır	Olma melezlerdir.	39	17

¹⁶ Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, 1165.

¹⁷ R. Ekrem Koçu, *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Ankara: Sümerbank Yayınları, 1967, 177.

169	Hayvanat-ı bekriye	Hayvanat-ı bakriye	39	19
170	Bekr: Genç erkek deve (Y.N.) 118. Dipnot	Metinde deveden değil sığırdan bahsediliyor, sözü edilen kelime “bekriye (deve) değil “bakriye” yani sığırdır.	39	26
171	Fikre mücmel	Fikr-i mücmel	41	8
172	Topluca	Kapluca (siyez:ufak bir cins buğday)	41	12
173	Tamam etmiş	Ta’ammüm etmiş	41	13
174	Zer’iyyat	Ziraiyyât	41	14
175	Sınai zeraye	Sanayi-i ziraiye	41	23
176	Zür’a	Zer’e	41	17
177	Zür’aina	Zer’ine	41	24
178	Ze’riyyatte	Ziraat de	41	29
179	Erbab-ı ze’riyyat	Erbab-ı ziraat (çiftçi)	41	37
180	Eksik kelime var (erik,...)	Nar	42	8
181	Yeşil Torba	Yeşil Türbe	42	10
182	İstihlakın	İstihlâk	42	17
183	Ze’riyyatı	Ziraati	42	27
184	Tamam	Taammüm		2
185	Dirifilli	Tirifilli	43	3
186	Tamam	Taammüm	43	6
187	Ze’riyyat	Ziraati	43	7
188	Zira olunur	Zer’ olunur	43	16
189	Tamam	Taammüm	43	17
190	Tednisi	Tedennisi (gerilemesi)	43	23
191	Rabıt	Ratıb (rutubetli) ¹⁸	43	24
192	Ze’riyyatı	Ziraati	43	24
193	Kuvvetli tütün	Kokulu tütün	43	25
194	Mezruaca	Mezru’ca	45	15
195	Vüsat-ı coğrafyalarına	Vüsa-ı coğrafyalarına	45	15
196	Zer’iyyatına	Ziraiyâtına	45	17
197	Zer’iyyatına	Ziraiyâtına	45	19
198	Kabil zira	Kabil-i zer’	45	21
199	Faaliyet-i hazirenin	Faaliyet-i hazırânın	45	21
200	Mukayese	Mukayeseler	45	22
201	5.150.000 kilo	52.825 kilo	46	18
202	1.113.000	4.930	46	19
203	3.210.700	1.900	46	20
204	Ze’riyyatı	Ziraati	47	17
205	Baş	Bazı	49	26
206	Suni zeytinyağı	Senevî (yıllık) zetinyacı	49	26
207	Yağ	Balığ	49	27
208	Mufassalatan	Mufasselen	50	12
209	Purnar	Pinar (ağaç)	50	13
210	Suni	Senevî	50	17
211	Suni	Senevî	50	21

¹⁸ Türk Dil Kurumu, *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları, 1979, 3926.

212	Mire? (Okunamamış)	İzmir'e	50	28
213	Papazlı	Papaslı	50	28
214	Pera'ya	Pire'ye	50	29
215	Eğeren Ormanı	Eğrek Ormanı	51	5
216	Tulanına	Tulen	51	15
217	Yebs	Yabis	51	18
218	İlim-i ulum	Ale'l-umum	52 (144. dipnot)	29
219	Ze'riyyatı	Ziraati	56	1
220	Zira edilen arazi	Zer' edilen arazi	56	19
221	Zira	Zer'	57	3
222	Zira	Zer'	57	17
223	Ze'riyyatı	Ziraati	58	1
224	Zira	Zer'	58	5
225	Zira	Zer'	58	19
226	Zira	Zer'	59	3
227	Zira	Zer'	59	17
228	Aliye-l müfredat	Aliül-müfredat	65	12
229	Buğday % 35	Buğday % 53	65	14
230	Zira	Zer'	66	8
231	Zira	Zer'	66	10
232	Ze'riyyatına	Ziraatına	67	7
233	Zuhur-ı indifai	Suhur-ı indifaiye	67	8
234	Zaman-ı Rabia	Zaman-ı salisin	67	11
235	Sahver-i indifaiden	Suhur-ı intifaiyeden	67	14
236	Kuzuculuğa	Kozacılığa	67	17
237	238 senesi	1328 senesi	68	10
238	35 büyük baş	30 büyük baş	68	14
239	Dahil	Dâhil-i	68	20
240	238 senesi	1328 senesi	68	28
241	Kudüs	Gedus (Gediz) ¹⁹ / Halı	71	26
242	Erdek-İğnelik	Erdek-Ekinlik	71	28
243	Masna	Musanna	71	28
244	Ürmer ıçkın (bu kelime okunamamış ve anlaşılammış)	Örme	71	31
245	İçkın	Raçkın	71	31
246	Çul	Çuval	72	2
247	Türkî heybesi	Terki heybesi (at eyerinin arkasına konulan heybe)	72	3
248	Dokumahane	Dökümhane	72	10
249	Bilâ –kasla	Bilâ fasıla	73	6
250	Melezi	Melzi	73	16
251	Mahbilik (?)	Mancılık ²⁰	75	8
252	Tutyay	Tutiya (Çinko)	75	13
253	Efraz	İfraz	77	10

¹⁹ T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri, *Osmanlı Yer Adları*, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Yayınları, 2006, 293.

²⁰ Kanar, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, 1425.

254	Mahbilik'ten	Mancılık'dan	77	14
255	Dakovil	Dekovil	78	12
256	Dakovil	Dekovil	78	17
257	260+154	360+154	79	3
258	Saymanlı	Süleymanlı	81	11
259	Darda	Tarta	81	12
260	Bekce (?)	Beyce	81	15
261	Zeytin pervanesi	Zeytin pirinası	84	3
262	Zeptün Yağı	Zeytin Yağı	88	18
263	Makine hasır	Mengene hasır	88	18
264	Pervane	Pirina	88	26
265	Fistan	Fıstık	89	10
266	Resa	Res (baş)	88	30
267	Amerikan fistanı	Amerikan fıstığı	89	10
268	22 astar	22 Ester (katır)	90	8
269	27 kişi	4 kişi	91	5
270	Bilnetice	Binnetice	91	9
271	Konakçeker	Konakpınar	92	16
272	Cunda (Eksik)	Yunda	92	21
273	Konakçeker	Konakpınar	92	30
274	Coğrafi tarihi	Coğrafya-yı tarihî (Tarihi coğrafya)	94	17
275	Rumeliler	Romalılar	94	18
276	Türkiye'den	Trakya'dan	94	29
277	Bir hayat olan	Ber hayat olan	94	31
278	Hüküm ettiler	Hâkim idiler	95	4
279	Yüz	Üç	95	18
280	Mizerya	Misya	95	23
281	Rumelilerin	Romalıların	95	24
282	Mizerya	Misya	95	24
283	İhlafından	Ahfadından	95	25
284	Rumeliler	Romalıların	95	26
285	Pemaninos	Permanyanus	95	29
286	Gizik	Kilik	95	29
287	Seyja	Sije	95	30
288	Sizik	Kizik	96	1
289	Cism-i	Cesm (büyük)	96	1
290	Ertek	Artek (Arteke / Erdek)	96	3
291	Sizikin kurbindeki	Kizik'in garbındaki	96	4
292	Pemaninos	Permanyanus	96	5
293	Sizik	Kizik	96	5
294	Perviz	Firuz	96	11
295	Tehaccümatından	Tahakkümatından	96	14
296	Maahhide	Muahede	96	17
297	Merkez hükümet yaptı	Merkez-i hükümet	96	23
298	Züğürt Gothie	Meteliksiz Gautier	96	29
299	Pier Lermite	Pierre Liermite	96	29
300	Evelkinden	Ülkesinden	96	33
301	Saliboy	Salibyun'un	96	34

302	Eksik bırakılmış, okunmamış	İstanbul'da Latin İmparatorluğu teşkil ettiler. En nihayet 1660 tarihinde (1. satırın 3. kelimesinden sonraki kısım)	97	1
303	Min Limon manasındadır	Emin liman manasındadır	98	1
304	Yonda	Yunda	98	18
305	Üşema Arapları	Avşa	98	21
306	Ufusiye	Ofusiye	98	21
307	Kepsut Ze'riyyat Mektebi	Kepsut Ziraat Mektebi	98	29
308	Suphi	Sabri	98	31
309	Ze'riyyatine	Ziraiyâtına	99	26
310	Ze'riyyatı	Ziraati	100	5
311	Mezruatın	Muhin'âtı	100	7
312	Ziraat Dair (eksik kelime)	Ziraat Mektebine Dair	100	10
313	Dakovil	Dekovil	100	20
314	Doğru yanlış cetvelinde "Susam" ve "Sahver" kelimeleri her iki kısımda da zaten aynı. Dolayısıyla neyin düzeltildiği belli değil.	İlgili kısımlar düzeltilmeli	101	15 ve 18

Tablo 1: Çeviri kitapta yapılan yanlışların listesi

3. Sonuç ve Değerlendirme

Yayımlanan çeviri kitap üzerinde yapılan detaylı incelemeler neticesinde elde edilen sonuçlar maddeler halinde değerlendirilmiştir:

1. Yapılan çeviride yer isimleri ile ilgili açıklamalar çoğunlukla ikincil kaynaklardan yapılmıştır. Bu durum yer adlarının anlamlarının yanlış anlaşılmasına ve yorumlanmasına neden olmuştur. Örneğin sayfa 27'deki 98 numaralı dipnotta olduğu gibi. Halbuki yer isimleri (toponimi) ile ilgili literatür oldukça geniştir. Kitabı hazırlayanların (özellikle de kitabın editörünün coğrafyacı olması münasebetiyle) böyle bir eseri çevirirken mutlaka bu literatürü incelemeleri gerekirdi. Ancak kitabı hazırlayanların buna hiç dikkat etmedikleri görülmektedir.
2. Çalışmada sayfa 46'da yer alan "keten hasılatı" verileri, hiç ilgisi olmayan "soğan" ile karıştırılmış ve okuyucuya yanlış bilgi aktarılmıştır. Dolayısıyla bu çeviride, orijinal eserde anlatılandan çok farklı ve eserin aslına uygun olmayan yanlış bir bilgi üretilmiştir. Bu durum akademik camia ve teamüller açısından

etik değildir. Etik ihlalinin yanı sıra (hatta ondan daha önemlisi) bu durum önemli İslam filozofu ve bilim adamı Farabi'nin "*Önce doğruyu bilmek gerekir, doğru bilinirse yanlış da bilinir; ama önce yanlış bilinirse doğruya ulaşılamaz*" ifadesi kapsamında değerlendirildiğinde oldukça tehlikelidir.

3. Tarih bilimi doğası gereği manipülasyona açık bir bilimdir. Sosyal bilimlerin işleyişi göz önüne alındığında ise bu alanda üretilecek bir çalışmanın kendinden sonraki çalışmalara kaynak teşkil edeceği açıktır. Bu nedenle Osmanlıca bir eserin günümüz Türkçesi'ne aktarılırken bu derece özensiz davranılması sonucunda ortaya çıkan kusurlu (uydurma) bir çalışma, kendinden sonraki çalışmaları da yanlış yönlendirecektir. Bu durumun sonuçları ve hedef kitleye olacak zararı telafi edilemez, kabul de edilemez. Balıkesir ile herhangi bir ilgisi olmayan ve Osmanlıca bilmeyen bir okuyucu (öğrenci, akademisyen, öğretmen ya da herhangi bir birey) bu çeviriyi okuduktan sonra tamamen yanlış bilgiler öğrenecek ve bu yanlış nesilden nesile aktarılarak devam edecektir. İlgili çeviri bu anlamda "Balıkesir'in geçmişini gelecek kuşaklara yanlış aktarma aracı" olarak işlev görecektir. Yanlış hizmet eden bir akademik çalışma olamaz, kabul edilemez ve bilimsel sayılamaz.
4. Bilimsel bir disiplin şüphesiz en iyi kendi uzmanları tarafından bilinmeli ve çalışılmalıdır. Bir disiplinde yapılan bir çalışmada, disiplin mensubu araştırmacı o disipline ait temel bilgilerden dahi yoksun ise, bu durumda diğer disiplinlerdeki araştırmacıların bu bilgilerden haberdar olması ve bunları gerektiği şekilde bilmesi zaten düşünülemez. Çalışmada Balıkesir'de olduğu söylenen "Süphan Dağı" buna en iyi örneklerden sadece biridir. Bu dağın yerini akademideki bir coğrafyacı öğretim üyesi dahi Balıkesir'de biliyorsa, örneğin bir fizikçi ya da kimyacı neyin nerede olduğunu bilme düzeyini düşünmek bile korkutucudur. Bu tür çalışmalar aynı zamanda araştırmacıların ait oldukları disiplinlerin seviyesinin akademik düzeydeki bir yansıması (ürünü) olması münasebetiyle ilgili disiplinlerin lekelenmesine, önemsiz hale getirilmesine, bilimsel arenada ciddiye alınmamasına ve güvenilirliği ile geçerliliğinin sorgulanmasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla bu tür çalışmalar, çalışmayı hazırlayanların bağlı buldukları disiplinlerin geleceği açısından da tehlikelidir.
5. Çalışmanın önsözünde "transkripsiyon (çeviri) işaretleri ile okuyucuyu gereksiz yere yormayacağız" denilerek metnin anlaşılmasında oldukça önemli olan tamlamalara değinilmeyeceği bildirilmiştir. Bunun neticesinde tamlamaların önemli bir kısmı okunmamıştır. Bu durum hem metnin anlaşılmasını güçleştirmiş, hem de orijinal eserle ilgisi olmayan anlamsız cümleler ortaya çıkmıştır. Kitabı hazırlayanlar bu durumun etkilerinden kurtulmak için "okumayacağız" dedikleri tamlamaları bazı yerlerde okumak zorunda kalmışlardır. Dolayısıyla bu konuda hem bir tutarsızlık oluşmuş, hem de anlamsız ve yanlış cümlelerin ortaya çıkmasıyla çeviri daha da anlaşılmaz hale

gelmiştir. Öyle ki Gazalî bugün hayatta olsa, yazmış olduğu kitabı kendisi dahi anlamakta güçlük çekecektir.

6. Osmanlıcada bazı kelimeler yazıldığı gibi okunmaz. Ancak Osmanlıca bir eseri çeviriye niyetlenen yazarların bu durumdan haberdar olmadığı görülmektedir. Çalışmayı hazırlayanlar bazı Osmanlıca kelimeleri yazıldığı gibi (örneğin “hizmet” kelimesi, sayfa IV) okumuşlardır. Bu durum kitabı hazırlayanların Osmanlıcaya hâkim olmadıklarını, dolayısıyla Osmanlıcadaki yazılışı farklı okunuşu farklı kelimelerden ve kurallardan dahi bihaber olduklarını göstermektedir. Kitaba Osmanlıca bilgisi hiç olmayan bir coğrafyacının editörlük yapması da oldukça ilginçtir. Osmanlıca bu kadar hafife alınacak ve eğitimini almadan gelişigüzel çevrilecek bir dil değildir.
7. Çalışmada sayfa 15’te yer alan Karasu (Balıkesir-Manyas) ile ilgili dipnotta (dipnot 76) kitabın editörü olan coğrafyacı öğretim üyesi (editör aynı zamanda Balıkesir Üniversitesi coğrafya bölümünde görevlidir) “böyle bir suyun olmadığını” belirtmektedir. Ancak Balıkesir sınırları içerisinde yer alan Manyas Gölü’nden çıkan Karadere (Karasu) vardır. Bu akarsu tarih öncesi çağlardan beri binlerce yıldır bilinmekte ve yöre halkı tarafından çeşitli şekillerde geçmişten günümüze kullanılmaktadır. Kitabın editörü olan ve Balıkesir’de çalışan coğrafyacı öğretim üyesinin Manyas Gölü’nden çıkan Karasu (Karadere)’dan haberdar olmaması oldukça düşündürücüdür.
8. Çalışmada özellikle coğrafi terimlerde (yer, dağ, tepe, köy, akarsu vb. isimlerinde) görmezden gelinemeyecek kadar büyük yanlışlar yapılmıştır. Örneğin yapılan çeviride Batı Anadolu’da yer alan Şaphane Dağları, Batı Anadolu ile hiç ilgisi olmayan ve Doğu Anadolu’da Bitlis yakınlarında yer alan Süphan Dağı ile karıştırılmıştır. Yani Balıkesir İli, kendisiyle hiç ilgisi olmayan Bitlis İli ile karıştırılmıştır. Bir diğer örnek sayfa 22’de Susurluk Çayı’nın eski adı olarak bilinen “fart” kelimesinin “Fırat Nehri” ile karıştırılmasıdır. Yine diğer çarpıcı örnekler Gediz’in “Kudüs” ile ve Rumeli’nin “Roma” ile karıştırılmasıdır. Fırat Nehri Balıkesir’e 1860 km, Süphan Dağı 1686 km, Kudüs 1917 km ve Roma 1813 km uzaklıktadır. Dolayısıyla bu coğrafi birimlerin Balıkesir ile uzaktan yakından ilgisi yoktur. Bunları Balıkesir ile ilişkilendirmek akademik cinayettir.
9. Çalışmanın ikinci sayfasında Kaz Dağları ve diğer dağ silsilelerinin coğrafi anlamda sona erdikleri alanlar belirtilirken bunların “son bulması, sona ermesi” anlamına gelen “müntehi” kelimesi dağ ismi zannedilerek yanlışlıkla “Menteşe Dağları” olarak çevrilmiştir. Mentşe Dağları Ege Bölgesi’nin güneybatısında yer almaktadır ve Balıkesir’e olan mesafesi 400 km’den fazladır. Balıkesir ile ilgisi yoktur.

10. Beşinci sayfada Kapıdağ Yarımadası ile Biga arasında yer alan Tahir Ovası, tamamen yanlış okunarak gerçekte var olmayan “Damar Ovası” şeklinde yazılmıştır. Türkiye’de “Damar Ovası” adında bir ova henüz mevcut değildir. Ancak bu çalışma coğrafya literatürüne yeni bir ova kazandırmıştır. Yine beşinci sayfada Kapıdağ Yarımadası’nın eski adı olarak “Kızık” kelimesi kullanılmıştır. Aynı alan çalışmanın ilerleyen bölümlerinde “Sizik” olarak da yazılmıştır. “Kızık” bir Türk boyudur ve alanda “Kızık” adlı en yakın yerleşme Manyas civarındadır. “Sizik” adında bir yer ise mevcut değildir. Eserin orijinalinde Kapıdağ Yarımadası’nın eski adı olarak kastedilen yer, Kapıdağ Yarımadası’nın güneyinde Dolion Kralı Kyzikos’un M.Ö. 1250’de kurduğu, döneminin önemli ve büyük bir uygarlık merkezi olan Kyzikos Antik Kenti (Kizik) sahasıdır.
11. On dördüncü sayfada Çanakkale’nin Yenice İlçesi’nden Balıkesir’in Gönen İlçesi’ne kadar olan ve geçmişten günümüze Avunya (Ağunya, Avunya Kapı) olarak bilinen bölge yine gerçekte olmayan bir isim olan “Avonya” olarak ifade edilmiştir. Anadolu topraklarında “Avonya” adında herhangi bir alan şu an için bulunmamaktadır.
12. Çeviride yapılan yanlışlar bu çalışmada yazılarak açıklanamayacak kadar fazladır. Bu çalışmada, yapılan yanlışların yalnızca küçük bir kısmına değinilmiştir. Yapılan çevirinin editörünün coğrafyacı bir öğretim üyesi olduğu düşünüldüğünde, bu kadar çok (314 yanlış) ve vahim yanlış şüphesiz kabul edilemez, asla mazur görülemez. Bu büyük hatalar hem eserin aslına uygun olmayacak şekilde yanlış çevrilmesine ve dolayısıyla amacından uzaklaşmasına; hem eseri okuyanların yanlış bilgilendirilmesine, hem de kamu kaynaklarını kullanarak finanse edilen bu çalışmayla akademik camiaya ve bilim dünyasına kusurlu (uydurma) bir çalışma eklenmesine neden olması açısından endişe vericidir. Çeviriyi hazırlayanların Osmanlıca bilgilerinin yetersizliğinden dolayı eseri tam okuyamamış ve anlayamamış oldukları düşünüldüğünde, yazarların özellikle de coğrafyacı editörün “orijinal eserde bu dağ okunamamış, tarafımızdan Süphan Dağı şeklinde çevrilmiştir, ancak bir coğrafyacı olarak değerlendirildiğinde bu mümkün değildir, burada bahsedilen dağ kesinlikle Süphan Dağı olamaz, Balıkesir ile Süphan Dağı’nın ilgisi yoktur, bu dağ başka bir dağ olmalıdır” şeklinde şerh koyması, not düşmesi gerekirdi. Ancak bunun yapılmamış olması ya eserin kasıtlı olarak yanlış çevrildiği, ya çevrilen eserin özellikle coğrafyacı editör tarafından aceleyle hiç okunmadığı, ya da gerçekten Süphan Dağı’nın ve diğer coğrafi birimlerin nerede olduğunun bilinmediği ihtimallerini doğurmaktadır. Bu en son ihtimali düşünmek bile ürkütücüdür.
13. Hazırlanan tabloda görüleceği üzere çeviri kitapta Geyikli Dağı’nın “Kinli Dağı (sayfa 15)”, Tahirovası’nın “Taharovası (sayfa 17)”, Narlı Köyü’nün “Narlıkuyu (sayfa 17)”, Havran’ın “Horata (sayfa 20)”, Çam Alanı’nın “Çam Alağı (sayfa 20)”, Ada Gediği’nin “Ada Kestiği (sayfa 31)”, Kirazpınarı’nın “Kiraz Çımarı (sayfa 31)”, Şapçı’nın “Şahbacı (sayfa 32)”, Konakpınar’ın

“Konakçeker (sayfa 92)”, Trakya’nın “Türkiye (sayfa 94)”, Yunda’nın “Yonda (sayfa 98)”, Misya’nın “Mizerya (sayfa 94)”, Yeşil Türbe’nin “Yeşil Torba (sayfa 42)”, Rumeli’nin “Roma (sayfa 94)”, Avşa’nın “Üşema (sayfa 98)”, Gediz’in “Kudüs (sayfa 71)” Firuz’un “Perviz (sayfa 96)” Kocayemiş Dağı’nın (sayfa 34) “Koca Dikmiş Dağı”, Kızdeğmiş Ormanı’nın (sayfa 34) “Kız Dikmiş Ormanı” şeklinde yanlış yazılması ve saymakta güçlük çekilecek kadar çok coğrafi yer adının yanlış okunup kontrol edilmeden aktarılması, bilimsel açıdan anlaşılması ve açıklanması mümkün olmayacak büyük yanlışlardır. Bu yanlışlardan bazıları yazarların çeviri kitaptan 1 yıl sonra, 2019 Aralık ayında, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi’nde, çeviri kitaptan üreterek yayımladıkları “Tarihi Coğrafya Perspektifinden Balıkesir Vilayeti Coğrafyası” adlı makalede yine devam etmiştir. Eski yazı okuması hatalı olsa bile kitabın editörü olan kişinin Balıkesir’de çalışan bir coğrafyacı öğretim üyesi olması ve Balıkesir coğrafyasında bugün de aynı adı taşıyan yerlerin olması oldukça düşündürücüdür. Açıklanan coğrafi yerler eğer hiç duyulmadıysa ve bilinmiyorsa dahi, kolaylıkla bir haritadan bakılıp öğrenilebilir ve doğrusu yazılabilirdi. Bu kadar basit bir harita kontrolü ile dahi çalışma aslına uygun şekilde yapılabilirdi. Ancak ortaya çıkan çalışma mevcut haliyle bilimsellikten oldukça uzaktır. Bir ülkede bir bilim dalının düzeyi üretilen bilimsel ürün ile şüphesiz doğrudan ilgilidir. Bu nedenle özellikle akademik camiada üretilen her üründen üreten kişi sorumludur. Bu sorumluluk aynı zamanda ilgili kişinin bağlı bulunduğu disipline karşı da bir sorumluluk duymasını gerektirir. Bu açıdan değerlendirildiğinde bu çeviri, eserde imzası olan kişilerin ait oldukları disiplinlerin mevcut durumdaki düzeyi hakkında da soru işaretleri doğurmaktadır.

14. Gazâlî’nin eseri az bulunan ve erişime kapalı bir eser değildir. Bu esere birçok kütüphaneden kolaylıkla ulaşılabilmektedir. Hatta eser bazı üniversitelerin tarih bölümlerinde (Balıkesir Üniversitesi) çevrilerek notlar halinde yıllardır öğrencilere zaten derslerde okutulmaktadır. Bunun yanı sıra eser Balıkesir Üniversitesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Nahide Şimşir tarafından çevrilerek kitap haline getirilmiştir. Böyle sıradan, bilinen, yıllardır derslerde okutulan, zaten uzmanı tarafından çevrilmiş ve yayımlanmış olan bir eserin tarih bilimi ile ilgisi olmayan bir coğrafyacı danışmanlığında ve editörlüğünde projelendirilerek bilimsel araştırma projesi yapılması, üniversiteden kamu kaynakları kapsamında destek alınması, hatta bununla yetinmeyip özel kaynakların kullanımı için sponsorlar bulunması ve tüm bu kaynakların kullanımı sonunda proje çıktısı olarak orijinali ile ilgisi olmayan kusurlu ve uydurma bir ürün sunulması bilim dünyası, meslek ahlakı, bilimsel ahlak, kamu kaynaklarının kullanımı ve üniversiteler açısından son derece vahim, düşündürücü ve kaygı vericidir.

15. Çeviri yapılırken ilgili disiplinde kullanılması gereken çok sayıda matbu kapsamlı sözlük (Redhouse, 2015; Devellioğlu, 2013; Özön, 1997; Kanar, 2011 gibi sözlükler) bulunmaktadır. Buna rağmen çalışmayı yapanlar sadece 2 adet basit ve yetersiz internet sözlüğü ile yetinmişlerdir. Bu durum çeviri çalışmalarının akademi dâhil Türkiye’de ne düzeyde basitleştirildiği ve özensiz yapıldığının bir örneği olarak görülmektedir.
16. Bu çalışmada genellikle ilgili çevirideki coğrafi yanlışlar üzerinde durulmuştur. Ancak çeviride tarihi ve edebi açıdan yapılan yanlışlar da fazladır. Örneğin çalışmada zeytin pirinası (sayfa 84) “zeytin pervanesi” olarak çevrilmiştir. Amerikan fıstığı (sayfa 89) “Amerikan fıstanı” olarak çevrilmiştir. Üç çar yek mesafe (yani saatin ¼’ü ne karşılık gelen mesafe, sayfa 24) “3 çarık mesafesi” olarak çevrilmiştir. Hayvanatı bakriye (sığır, sayfa 39) “hayvanatı bekriye (deve)” olarak çevrilmiştir (ilginç olan metinde deveden değil, tamamen sığırdan bahsedilmektedir). Kozacılık (sayfa 67) “Kuzuculuk” olarak çevrilmiştir. 22 ester (katır) “22 astar” olarak çevrilmiştir (sayfa 90). Değirmen (sayfa 25) “dekar men” olarak çevrilmiştir. Zeytinyağı (sayfa 88) “zeptün yağı” olarak çevrilmiştir. Senevî zeytinyağı (yıllık zeytinyağı, sayfa 49) “suni (yapay) zeytinyağı” olarak çevrilmiştir. 1927 yılında Balıkesir’de suni (yapay) zeytinyağının üretildiğini söylemek akıl, mantık ve bilim ile bağdaşmamaktadır.
17. Çalışmada sayı ve miktar okumalarında da ciddi yanlışlar bulunmaktadır. Örneğin sayfa 91’deki 4 kişi “27 kişi” olarak yanlış okunmuştur. Sayfa 79’daki 360+154 ifadesi “260+154” olarak, sayfa 68’deki 30 büyükbaş ifadesi “35 büyükbaş” olarak, sayfa 46’daki 1900 sayısı “3.210.700” olarak (olması gereken sayının 1690 misli yanlış okunmuş), aynı sayfadaki 4930 sayısı “1.113.000” olarak (olması gereken sayının 226 misli yanlış okunmuş), yine aynı sayfadaki 52.825 kilo ifadesi “5.150.000 kilo” olarak (olması gereken sayının 97 misli yanlış okunmuş) tamamen yanlış çevrilmiştir. Çeviriye göre Balıkesir’de o dönemde 10 milyon kg civarında keten üretilmiştir. 1927 yılı bir yana, cumhuriyet tarihi boyunca Balıkesir böyle bir üretime sahne olmamıştır. 1927 yılındaki Balıkesir düşünüldüğünde, çeviride üretimle ilgili aktarılan uçuk sayılar akıl ve mantık sınırlarını zorlamaktadır. Çeviride yapılan yanlışlar maalesef bu çalışmaya sığmayacak kadar fazladır. Bu çalışmada çeviride yapılan imlâ yanlışlarına zaten hiç değinilmemiştir. Aksi takdirde yapılan bu çalışma ilgili çeviriden çok daha kabarık bir sayfa sayısına sahip olurdu.

Sonuç olarak, yapılan çalışma Türkiye’de çeviri çalışmalarının içinde bulunduğu hali göstermesi ve Türkiye’de özellikle akademik camiada bir çevirinin nasıl yapılmaması gerektiğine iyi bir örnek olması açısından son derece önemlidir. “Mehmed Gazâlî Balıkesir Vilayeti Coğrafyası (1927)” adlı eserin çevirisi olarak yayımlanan 126 sayfalık kitabın detaylı incelenmesi sonucunda ortaya çıkarılan tabloda yüzlerce yanlış tespit edilmiştir (126 sayfalık kitapta, toplam 314 yanlış). Bu kadar çok yanlış “hata”

olarak nitelendirilemez, hata ile açıklanamaz. Çünkü hata kelimesi “istemeyerek ve bilmeyerek yapılan yanlış” olarak tanımlanmaktadır²¹. İstemeyerek ve bilmeyerek yapılan yanlış akademik camiada üretilen bilimsel bir eserde bir ya da en fazla iki kez olabilir, 314 kez olamaz. Bu nedenle çevirideki durum “hata” sınırını fazlasıyla aşmıştır. Her ne kadar bu çalışmada çoğu yerde yapılan yanlışlar nezaketen “hata” olarak ifade edilmiş olsa da, bu vahim tablo hatadan ziyade bilgisizlik, özensizlik ve sorumsuzlukla açıklanabilir. Bu yanlışlar bir çevirinin nasıl yapılmaması gerektiğini tüm açıklığıyla ortaya koymaktadır.

Yapılan çeviriye göre Balıkesir 1927 yılında “volkanik Süphan Dağı’nın yükseldiği, Fırat Nehri’nin aktığı, Roma ve Kudüs’e ev sahipliği yapan, Amerikan fıstanı ve zeytin pervanelerinin tarlalarda çokça üretildiği, oldukça fazla deveyi barındıran, milyonlarca kg ketenin üretildiği, dekar menlerin olduğu, zeptün yağlarının çıkarıldığı ve 1927 yılında bile suni (yapay) zeytinyağı üretiminin yapıldığı teknolojiye sahip” bir yerdir. Bu tamamen bir ütopyadır. Yapılan çevirinin adının “Batı Anadolu’da Bir Ütopya: Balıkesir” olması halinde anlatılan durumlar normal karşılanabilirdi. Ancak durum trajikomik olduğu kadar, aynı zamanda bilimsellik ve literatür açısından dehşet verici ve tehlikelidir. Çeviri kitap her ne kadar tarihi coğrafya literatürüne önemli bir katkı sağlamayıp büyük bir trajedi ile sonuçlanmış olsa da, okuyucuların hayal gücünü zorlayan sıradışı kavramlar üretmesi açısından ütopya edebiyatında mihenk taşı sayılabilecek heyecan verici ve çığır açıcı bir yayın olmaya adaydır.

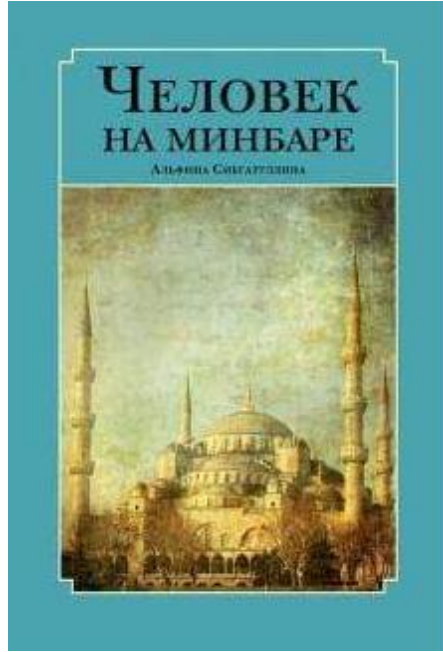
Türkiye’de özellikle akademide son dönemde daha bariz şekilde ortaya çıkan yozlaşma, ismarlama yüksek lisans ve doktora tezleri ile beraber akademik kadrolarda hızlı yükselme çabaları tüm hızıyla devam etmektedir. Özellikle üniversitelerde doçentlik ve profesörlük kriterlerinin sağlanmasına ve akademik teşvik uygulamasına yönelik alelacele yapılan yayınlar sıkça bu tür yanlışları beraberinde getirmektedir. Bu yayınların birçoğunda akademik etik gözetilmediği gibi, bir de üniversite ya da diğer kamu kurumlarının araştırma bütçelerinin kullanılması yoluyla bu yayınların projelendirilmesi ciddi kamu zararı ve israfı oluşturmaktadır. Bu anlamda yapılan çevirinin herhangi bir maddi zarara / israfa sebep olup olmadığı düşüncesi ve endişesi ise vicdanlarda büyük bir soru işareti olarak kalacaktır. Bu durumun önlenmesinde Yüksek Öğretim Kurulu’nun daha organize ve etkin şekilde çalışması gerekmektedir. Üniversitelerin etik kurulları ve proje destek birimleri de bu konuda gereken hassasiyeti gözeterek çalışmalıdır. Ayrıca bu tür yayınlar ile ilgili yapılacak olan kitap eleştirileri oldukça önemlidir. Bu eleştiri kültürü günümüzde Avrupa ve Amerika bilim dünyasında oldukça yaygın, yönlendirici ve etkilidir. Türkiye’de de bu kültürün (geleneğin) devam ettirilmesi başta bilim dünyası, yapılan bilimsel çalışmaların niteliği, ülke / insan kaynaklarının daha verimli / etkin kullanımı ve bu çalışmaya konu olan akademik faciaların engellenmesi açısından hayati öneme sahiptir.

²¹ Türk Dil Kurumu, *Yeni Tarama Sözlüğü*, 412.

Kaynaklar

- DEVELLİOĞLU, F., *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2013.
- KANAR, M., *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Say Yayınları, 2011.
- KOÇU, R. E., *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Ankara: Sümerbank Yayınları, 1967.
- ÖZÖN, M., *Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, Ankara: İnkılap Kitabevi Yayınları, 1997.
- PAKALIN, M. Z., *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: MEB Yayınları, 1983.
- REDHOUSE, J. W., *Turkish and English Lexicon*, İstanbul: Çağ Yayınları, 1992.
- REDHOUSE, J. W., *Müntahabât-ı Lügât-ı Osmâniyye*, Ankara: TDK Yayınları, 2009.
- ŞEMSEDDİN SÂMÎ, *Kâmus-ı Türkî*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2013.
- ŞİMŞİR, N., *Balıkesir Vilayeti Coğrafyası (1927)*, Ankara: Post Yayınevi, 2019.
- T.C. BAŞBAKANLIK DEVLET ARŞİVLERİ, *Osmanlı Yer Adları*, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Yayınları, 2006.
- TÜRK DİL KURUMU, *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları, 1979.
- TÜRK DİL KURUMU, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları, 1983.

Yazar/ автор

Alfina Sibgatullina /Альфина Сибгатуллина

Eser /Работа

Minbar'daki Adam. Tatar ve Türk Edebiyatlarında Müslüman Önderi İmajı
(XIX yy. sonu–XX yy.ilk çeyreği)/ Человек на минбаре
Образ мусульманского лидера в татарской и турецкой литературах
(конец XIX – первая треть XX в.)
Moskova, Sadra, 2018. 272 s.

ISBN 978-5-907041-08-0/ M.: ООО «Садра», 2018. 272 с.

Seda Altun*

ORCID:0000-0001-6153-176X

Rusya Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü'nden Prof. Dr. Alfina Sibgatullina Türk okurlara birçok makaleleri yanında 2014 yılında İstanbul'da Doğu Kütüphanesi Yayınları'nda basılan '*İki İmparatorluk Arasında Rusyalı Müslüman Türkler*' adlı araştırma kitabıyla da tanışık gelir. Bu eserde Rusya ve Osmanlı Müslümanlarını birleştiren sıkı ilişkiler ve kardeşlik tarihinin bazı önemli sahneleri, mesela İstanbul

* Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Aydın Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
EMail:sedaaltun1905@gmail.com

üzerinden yapılan hac yolculuğu, I. Cihan Harbi esnasında Ruslara esir düşmüş, Osmanlı esirlerine Tatarlardan gelen yardım vb. konular aktarılmıştır.

Kendisi Kazan Tatarlarından olan Alfin Hanımın Rusya’da çıkmış ‘*Minbardaki Adam*’ adlı yeni kitabında da XIX. yy. sonu ve XX. yy. başında Çarlık Rusya’sında yaşayan Kazan Tatarları ile Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Müslümanların kendi aralarında gelişmiş kültürel ve edebi bağlantılar çerçevesinde dini önder imajı konusu ele alınmıştır.

Kitabın ilk bölümünde yazar, İslam dinindeki ‘manevi önder’, ‘kanaat önderi’, ‘lider’, ‘rehber’, ‘imam’ gibi ibare ve terimlerin anlamı üzerinde durmuş, söz konusu kavramın Hıristiyan dinindeki manevi önder anlamından farklı olduğunu söylemiştir. Rusya’daki Müftü ve Osmanlı’daki Şeyh-ul-İslam’ın statülerinin niteliklerini anlatmış, Tatar edebiyatında müftüler için yazılan medhiye ve mersiyeler yanında, onlar arasında Rus Çarı taraftarı olanlarını eleştiren yazıların da olduğunu tespit etmiş, Osmanlı Şeyh-ül-İslamlarının bazılarının şair olduğunu bildirerek eserleri hakkında bilgi vermiştir. Yazar yine Orenburg Diniye Nezareti’nin Rus siyasetine uyduğu için Müslüman topluluklarda tepki çektiğini de eserinde vurgulamıştır.

İkinci bölümde Sultan Halife'nin, Müslümanların yaşamındaki rolü ve edebiyattaki imajı ortaya konulmuştur. Yüzyıllar boyunca Sultan Halife’nin bulunduğu ülke ve komşu topraklar üzerindeki etkisi muazzam olan Osmanlı İmparatorluğu, mutlak otoritesini kaybetmeye başladığı bir dönemde olduğu için, Sultan II. Abdulhamid’e o dönemde yazılan şiirlerde Tatarların çelişkili bakış açısı belirtilmiştir. Rusya tabaasındaki Müslümanlar için zor bir ikilem olan Beyaz Çar mı veya Sultan Halife mi? sorusuna edebi eserlerde ne gibi cevaplar verildiği ayrıca ortaya konulmuştur. XX. yüzyılın başında Romanov Hanedanı’nın 300. yıldönümünü kutlamak için Tatarlar arasında da hazırlıkların yapıldığı, bazı Tatarca gazete ve dergilerin bu ‘uluğ jubeleyi’ coşkuyla kutlarken, diğerlerinin sessiz kalması gözükmektedir. Beyaz Çara milli liderlik sıfatları vererek onu öven Tatarca şiirlerin genelde sanatsal hususiyeti düşük olduğunu söyleyen yazar, bu tür eserlerin yüksek mevkilerden gelen talep üzerine ortaya konulduğunu da eserinde vurgulamaktadır.

Üçüncü bölümde ise Tatar ve Osmanlı edebiyatlarında mevcut olan ulema imajı tanıtılır. Ortak liderler ve ortak idealler olarak İslam tarihindeki bilim adamları, saygı ve sevgiyle anılan şahsiyetler üzerinde durulur. Ayrıca Tasavvuf ilmindeki İnsan-ı Kamil idealine uygun şekilde yaşayan Ahmed Ziyâüddin Gümüşhanevi gibi ünlü Osmanlı şeyhlerinin Tatarlar arasında da devamcılarının olduğu medhiye ve mersiyeler üzerinden eserde ortaya konulmuştur.

Tatar okuyucu ve yazarların büyük ilgisi, örneğin batılılaşma yönünde giden topluma alternatif bir lider olarak algılanan ünlü düşünür Şihabetdin Mercani (1818-1889) imajının edebiyatta varlığı analiz edilir. Minbar'daki Şair kısmında Tatar okurlarının pek bilmedikleri ama Türklerin *İstiklal Marşı*'nın yazarı olan Mehmet Akif Ersoy hakkında geniş bilgi verilir ve onun eserlerindeki dini önder konusu araştırılır. Ayrıca '*Süleymaniye Kürsüsü*' eserinin merkezinde duran İmam'ın Kazan Tatarlarından Abdurreşit İbrahim olduğu belirtiliyor. Bu bölümde Tatar ve Türk yazarların Cemaleddin Afgani şahsiyeti ve İslam'daki ıslah konularındaki düşüncelerini nasıl değerlendirdikleri edebi metinler üzerinde anlatılmaktadır.

Dördüncü bölüm Tatar ve Osmanlı toplumunda XIX –XX. yy. başında görünen manevi önder idealinin bir kriz nedeni olarak din adamları arasında yaşanan yolsuzluk, yobazlık konuları hakkında gelişmiştir. Tatarlar arasında bu yolsuzluk vakaları daha çok tasavvufun yerli varyantı olan İşanlık- İşanizm cereyanı ile alakalıdır ve edebiyatta yalancı işanlar, sahte sufiler üzerine birçok eser yazılarak halk arasında yayılmıştır. Zakir Hadi adlı yazarın '*Cihanşa Hazret*' eserinde dini ve tasavvufu kendi menfaatlerine amaç eden İşan tiplmesi canlandırılmıştır. XX. yy. başında Tatarlar arasında Cedidçi ve Kadimci mollaların birbirlerine düşman gözüyle bakması ve karalaması da edebiyata yansımış, bu bağlamda yazar iki tarafın da görüşlerini edebi metinler üzerinden ortaya koymuştur.

Beşinci bölümde Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatındaki din adamları hakkında yazılan eserler ele alınmıştır. Yakup Kadri'nin '*Nur Baba*', Halide Edip'in '*Vurun Kahpeye!*', Reşat Nuri Güntekin'in '*Yeşil Gece*' romanlarındaki din

adamlarının topluma verdiği zararlar anlatılırken, bu tür eserlerin o dönemin ideolojik amaçlarına uyarak yazıldığı da ifade edilmiştir.

Eserin sonuç kısmında ise çağdaş dönem edebi eserlerde hatta film ve tiyatro oyunlarında da din adamlarına negatif bir bakış açısının devam ettirildiğini vurgulayan yazar, toplumun ahlakı için sorumlu olan gerçek manevi önderlere hürmet yoksunluğunun insanlara zararı konusunu dile getirmiştir. Kitap, XIX. yy. sonu ile XX. yüzyılın başında Rus ve Osmanlı İmparatorluklarında yaşayan halkların temel ruh haletini ve isteklerini karşılaştırmalı olarak inceleyen akademik bir çalışmadır. Yine eserde Doğulu sayılan Tatar ve Türk milletlerinin batılı anlamda modernleşme arzusunda ve insanın özgünlüğünü temel anlamda gerçekleştirmek için yapılan eylemlerde, İslam dininin değil de dini kendi menfaatlerine alet eden bazı din adamlarının zararı konusunu göz önüne alarak ilginç fikirler ve değerlendirmelerde bulunmaktadır.